

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, Katedra sociologie

Bakalářská práce

2012

Eliška Ručková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, Katedra sociologie

Eliška Ručková

**Představy o posmrtném životě a význam
smrti pro indiánský kmen Zuni**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Eliška Ručková**

Vedoucí práce: **Mgr. Vendula Řezáčová, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

RUČKOVÁ, Eliška. *Představy o posmrtném životě a význam smrti pro indiánský kmen Zuni*. Praha, 2012. 49 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Vendula Řezáčová, Ph.D.

Abstrakt

Bakalářská práce pojmenovaná *Představy o posmrtném životě a význam smrti pro indiánský kmen Zuni* se snaží podat ucelený pohled na pohřební rituály a představy o smrti vybrané společnosti pueblanských indiánů. Nejprve se snažím přiblížit historické pozadí vývoje kmene Zuniů, spolu se stručným popisem způsobu jejich života a také náboženství a jeho proměny, zejména pod vlivem španělských dobyvatelů a křesťanství. Do tohoto nástinu je následně zasazeno samotné téma. Práce se stručně věnuje také vybraným mýtům, které jsou pro ni jedním z hlavních zdrojů představ zunijské společnosti o posmrtném životě. Na ten je zde spolu s pohřebním rituálem zaměřena největší pozornost. Hlavním cílem této práce je jednak zjistit, jak představy Zuniů o smrti reflektují tuto společnost, a také jaký pro ně má smrt význam. Práce se snaží ukázat, že smrt má pro zunijský kmen svou důležitost v kontextu udržení jednoty této společnosti, která je pro ni tolik typická.

Abstract

Bachelor's thesis called *Visions of the afterlife and the importance of death for the Zuni Indian tribe* is trying to provide a comprehensive view of the funeral rituals and death beliefs among the selected society of the Puebloan Indians. At first, I try to outline the historical background of the development of the Zuni tribe, along with a brief description of the manner of life and religion and its changes, especially under the influence of Spanish conquerors and Christian religion. After that I am trying to put topic itself into this outline. The paper also briefly deals with selected myths that are one of the main sources of ideas about the afterlife among Zuni for this thesis. The thesis devotes most attention to the afterlife along with funerary ritual. The main objective of this work is both to see how ideas about the death of Zuni reflect their

society, and what is meaning of death for them. The paper strives to show that importance of death is in the context of maintaining the unity of a society that is so typical for this tribe.

Klíčová slova

duše – kolektivita – pohřeb – posmrtný život – rituál – smrt – Zuni

Keywords

Soul – integrity – funeral – afterlife – ritual – death – Zuni

Rozsah práce: 95973 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10.5.2012

Eliška Ručková .....

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Vendule Řezáčové, Ph.D. za odborné vedení práce a cenné připomínky a rady v průběhu mého psaní.

Institut sociologických studií
Projekt bakalářské práce

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd – Institut sociologických studií
Sociologie a sociální antropologie

Předpokládaný název práce:

Představy o posmrtném životě a význam smrti pro indiánský kmen Zuni

Autor práce: Eliška Ručková

Konzultant: Mgr. Vendula Řezáčová, Ph.D.

Vymezení předmětu práce:

Smrt je fenoménem, kterým se zabývá každá společnost. Lidé se uvědomují své bytí stejně tak, jako jeho hranice. Smrt a život jsou ve vzájemném protikladu, ale současně se utvářejí jako kategorie zkušenosti.¹

Jak uvádí Arnold van Gennep: “nic se neliší podle národnosti, věku, pohlaví nebo společenského postavení jedince tolik jako pohřební rituály”.² Navíc i v rámci jedné kultury můžeme najít různé, dokonce protichůdné představy o podobě posmrtného života. Ve své bakalářské práci bych se proto chtěla zabývat různými přístupy k tomuto jevu z hlediska kultury indiánského kmene Zuni, žijícího v oblasti na pomezí Nového Mexika a Arizony.

Smrt je považována za součást života všech společností, ale jejich přístupy k ní se liší. Vedle historického vývoje pohledu na smrt je to právě regionální vymezení, které umožňuje sledovat různé pohledy na proces smrti, což se odvíjí od životní

---

¹ Murphy, 1999: 43

² Gennep, 1997: 136

filosofie, náboženství či víry nebo také výchovy. Pro některé může představovat konec existence, pro jiné je přechodem do jiného života či zcela nového světa, který je určen duším zemřelých nebo samotným mrtvým. Jednotlivé kultury mají však jisté představy o tom, jaký význam pro ně smrt má, a stejně tak je tomu i s případnými představami o osudu duše zemřelého.

Podobně je tomu také s přijímanými příčinami smrti, jež se mohou lišit od těch, na které jsme zvyklí v naší společnosti, neboť skutečné fyziologické příčiny smrti, jako nemoc či stáří, mohou být u některých společností opomíjené. Na smrt navíc nemusí být nahlíženo pouze jako na bod ukončení života, ale spíše jako na přechod a cestu, kterou jedinec naplňuje svůj osud.

Každá kultura spojuje se smrtí také různé rituály, které je nutné dodržet, například z důvodu, aby se předešlo hněvu zemřelého nebo bohů. Průběh se odvíjí od způsobu smrti, její příčiny nebo také společenského postavení a významu mrtvého. V některých kulturách mohou mrtví vytvářet samostatnou společnost, která je ve své podstatě obdobou společnosti, která takové představy vyznává. Mezi oběma poté panuje vzájemná potřeba, a proto je dodržení všech běžných procesů spojených s umíráním více než žádoucí.

Ráda bych se proto na tyto nejrůznější aspekty, které se smrtí souvisí, zaměřila právě u společnosti kmene Zuniů, které jsem si vybrala jako zástupce společností, které jsou někdy v našich očích jakýmsi protikladem naší vlastní kultury. Zuniové, jsou navíc jedním z nejvíce probádaných indiánských kmenů vůbec, což mi umožní srovnávat i různé přístupy badatelů, kteří u tohoto kmene prováděli vlastní výzkum.

Cíl práce:

Hlavním cílem bakalářské práce bude přiblížit představy Zuniů o smrti a posmrtném životě a ukázat jakým způsobem tyto představy reflektují jejich společnost. Dále se pokusím zjistit, jaký má pro Zunie (ať už jednotlivce nebo společnost) smrt význam a to zejména v kontextu udržení jednoty této společnosti.

Metodika práce:

V práci budu používat především analýzu sekundárních zdrojů dat (literatury a publikovaných článků) a jejich komparaci.

Předpokládaná struktura práce:

Úvod

1. Cíle a metoda
2. Struktura práce
3. Význam smrti pro kmen Zuni
  - 3.1. Kapitola 1: Historie Zuniů a jejich společenské uspořádání
    - 3.1.1. *Umístění a historie kmene*
    - 3.1.2. *Společenská organizace*
    - 3.1.3. *Politická organizace*
  - 3.2. Kapitola 2: Nástin zunijského náboženství a jeho proměny
  - 3.3. Kapitola 3: Mytologie jako základ pro význam smrti Zuniů
  - 3.4. Kapitola 4: Pohřební rituály a představy o posmrtném životě
    - 3.4.1. *Příčiny smrti*
    - 3.4.2. *Pohřební rituál*
    - 3.4.3. *Cesta duše na onen svět*
    - 3.4.4. *Topografie světa mrtvých*
    - 3.4.5. *Společnost mrtvých*
4. Závěry

Předpokládané zdroje:

BENEDICTOVÁ, Ruth. *Kulturní vzorce*. 1. vydání. Praha: Argo, 1999. 223 s.

CUSHING, Frank Hamilton. *Zuni folk tales*. New York and London: G.P. Putnam's Sons, The Knickerbocker Press, 1901. s. 474

DAVIES, Douglas J. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. 186 s.

GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 201 s.

HULTKRANTZ, Åke. *Domorodá náboženství Severní Ameriky: síla vizí a plodnosti*. Praha: Prostor, 1998. 193 s.

LÉVI-STRAUS, Claude. *Příběh Rysa*. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995. 320 s.

LÉVY-BRUHL, L. *Myšlení člověka primitivního*. 1.vydání. Praha: Argo, 1999. 362 s.

Obsah

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM.....	5
PROHLÁŠENÍ	7
OBSAH	1
ÚVOD.....	2
1. CÍLE A METODA	6
1.1 <i>Cíl práce .....</i>	6
1.2 <i>METODOLOGIE.....</i>	6
2. STRUKTURA PRÁCE.....	8
3. VÝZNAM SMRTI PRO KMEN ZUNI.....	9
3.1 <i>Kapitola 1: Historie Zuniů a jejich společenské uspořádání .....</i>	9
3.1.1 <i>Společenské uspořádání .....</i>	11
3.1.2 <i>Politická organizace.....</i>	13
3.2 <i>Kapitola 2: Nástin zunijského náboženství a jeho proměny.....</i>	14
3.3 <i>Kapitola 3: Mytologie jako základ pro význam smrti u Zuniů .....</i>	20
3.3.1 <i>Mýtus o stvoření světa.....</i>	21
3.3.2 <i>Mýtus o stvoření života a vynoření lidí .....</i>	22
3.3.3 <i>Mýtus o původu smrti .....</i>	25
3.3.4 <i>Dívka z Mátsaki a červené pírkó .....</i>	26
3.4 <i>Kapitola 4: Pohřební rituály a představy o osudu duše.....</i>	30
3.4.1 <i>Příčiny smrti.....</i>	31
3.4.2 <i>Pohřební ritus.....</i>	33
3.4.3 <i>Cesta duší na onen svět a jejich dělení .....</i>	38
3.4.4 <i>Topografie světa mrtvých.....</i>	40
3.4.5 <i>Společnost mrtvých („život“, hierarchie a cyklický návrat).....</i>	41
ZÁVĚR	44
SUMMARY	47
POUŽITÁ LITERATURA.....	48

Úvod

Smrt je fenoménem, kterým se zabývá každá společnost. Lidé si uvědomují své bytí stejně tak, jako jeho hranice. Smrt a život jsou ve vzájemném protikladu, ale současně se utvářejí jako kategorie zkušenosti.³ Celý svůj život se zabýváme otázkami, kdo jsme, kam směřujeme, co vlastně znamená smrt a zda nás po ní něco čeká. Možná je to další život? A jaký v tom případě je?

Představy o smrti i rituály, které jsou s ní spojené, nějakým způsobem společnost reflektují. A právě tento odraz společnosti byl jednou z hlavních příčin výběru tohoto tématu pro mou bakalářskou práci. Společnost indiánů jsem volila z toho důvodu, že se nám svými představami mohou jevit velmi vzdálení a jak poznamenala Ruth Benedictová: „(...) moderní civilizace se stala příliš složitou, než aby ji bylo možné kvalitně analyzovat, pokud ji pro tento účel nerozdělíme na malé uměle vytvořené úseky. Avšak tyto dílčí rozborů jsou nedostatečné, protože při nich působí řada vnějších neovlivnitelných faktorů. Průzkum kterékoli skupiny zahrnuje jednotlivce z kontrastních heterogenních skupin s různými měřítky, společenskými cíly, rodinnými vztahy a morálkou. Vzájemný vztah těchto skupin je příliš komplikovaný, než aby mohl být vyhodnocen do nezbytného detailu. Naproti tomu v primitivní společnosti je tradice kultury natolik prostá, že ji dospělí celou mohou znát, a společenské způsoby a morálka skupiny dostávají podobu jediného jasně vymezeného všeobecného vzorce.“⁴ Pueblanští Zuniové, na které jsem se zaměřila, jsou jedním z nejvíce probádaných indiánských kmenů vůbec, což mi umožnilo porovnávat různé přístupy, které k nim badatelé, z jejichž monografií v práci vycházím, zaujímali.

Dějiny přístupu ke smrti ve své knize *Stručné dějiny smrti*⁵ shrnul Douglas J. Davies. Smrtí se zde zabývá mimo jiné i z pohledu antropologie: „Antropologie a sociologie přispěly ke zkoumání dějin smrti dvěma způsoby. Při podrobném zkoumání předliterárních kultur objevily nové informace o způsobu, jakým se společnosti bez psaných památek vypořádávaly se smrtí, a díky komparativní metodě našly společné rysy pohřebních rituálů a truchlení a nabídly přesvědčivé teorie jejich interpretace. Tyto společenské vědy konkrétně ukázaly, jakým způsobem se individuální identita vztahuje

---

³ Murphy, 1999: 43

⁴ Benedictová, 1999: 28

⁵ Davies, 2007

k širšímu společenství, včetně říše předků a různých božstev, a jak se identita člověka mění se smrtí některého člena společenství.“⁶

Davies uvádí některé z nejvýznamnějších osobností antropologie, které se tématu smrti věnovaly. Jednou ze základních koncepcí je podle něj práce Jamese G. Frazera, který se zabýval a sepsal velmi rozsáhlou kolekci mýtů o smrti, které se snažil klasifikovat. Ne všechny mýty však do jednotlivých kategorií zapadají.⁷ To je případ i zunijských mýtů o smrti, které jsem do této práce vybrala.

Dále je to také Bronislaw Malinowski, jež považoval pohřební rituály a náboženství vůbec za způsob, jakým se společnosti vyrovnávají se ztrátou svých členů. U smutku přistoupil na jeho rozkladný potenciál na společnost,⁸ což ukázu i v kontextu zunijské společnosti v kapitole 4.

Významnou postavou antropologie smrti je stejně tak Robert Hertz se svou teorií duálních pohřbů (pohřbů, které se odehrávají ve dvou fázích – nejprve je tělo zbaveno svaloviny, či se nechá zetlít a následně se pálí kosti zemřelého)⁹ a samozřejmě Émile Durkheim, který se zabýval otázkou sebevražd.¹⁰ U Zuniů nicméně ani jeden z těchto projevů není v literatuře, která mi byla dostupná a z níž vycházím, zaznamenán.

Davies samozřejmě zmiňuje také Arnolda van Gennepa, z něhož jsem v této práci také vycházela. Jeho koncepce přechodových rituálů, kterými člověk v průběhu života (a v představách některých společností, včetně Zuniů, i po smrti) prochází, čímž se mění jeho status, byla pro antropologii smrti klíčová.¹¹

Bez ohledu na společnost spočívá život jednotlivce v přechodu od jednoho věku k druhému a tyto přechody doprovází nejrůznější úkony a obřady, jejichž cílem je nechat jedince „přejít“.¹² Související rituály nám mohou o kultuře, která je praktikuje mnohé prozradit, protože život a smrt spolu byly a budou vždy velmi pevně spojeny. Pohřební rituál, kterému se věnuji ve 4. kapitole této práce, je u Zuniů složen z poměrně velkého množství úkonů, které mu předcházejí, a je doprovázen také rituálem smutku, který by neměl být vzhledem k návaznosti na téma ani v této práci opomenut a proto se mu podrobněji věnuji ve stejné kapitole, zde se také pokusím čtenáři ukázat, že samotná smrt je ve společnosti Zuniů pro zemřelého jedním z přechodů, které ho na životní dráze

---

⁶ Davies, 2007: 24

⁷ Davies, 2007: 116-117

⁸ Davies, 2007: 120-121

⁹ Davies, 2007: 58-59

¹⁰ Davies, 2007: 64

¹¹ Davies, 2007: 58

¹² Gennep 1997: 11-21

čekají. Jedná se tedy o přechodový rituál ve smyslu, v jakém o něm Gennepe, který se snažil seskupit obřadní sekvence, které provázejí přechod od jedné situace k jiné a z jednoho světa do druhého (včetně toho posmrtného), mluví. Proto také přechodové rituály rozlišuje na rituály odluky, pomezí a sloučení (či preliminární, prahové a postliminární). Současně ale upozorňuje, že u obřadů souvisejících se smrtí nemusí nutně převládat rituály odlučovací.¹³

Bez ohledu na uvedené rozdělení, můžeme obecně rozlišovat mezi rituály manuálními, ústními, negativními atp. Všechny ale vyjadřují a symbolizují různé fáze života jedince i celé společnosti. Jsou souborem reprezentací, mechanismů a rozhodnutí k produkci a reprodukci sociálních jevů. Antropologie přisuzovala rituálům druhotnou funkci až do padesátých let minulého století, kdy se pod vlivem přesunutí zájmu britských antropologů dostal rituál do středu antropologického bádání.¹⁴

Jak uvádí Arnold van Gennep: „Nic se neliší podle národnosti, věku, pohlaví nebo společenského postavení jedince tolik jako pohřební rituály.“¹⁵ Stejně rozmanité se mohou jevit také představy o údělu duše po smrti v porovnání různých společností. Co se ale v této práci pokusím mimo jiné ukázat je, že představy o smrti mohou být různorodé i v rámci jedné vybrané společnosti, což v zásadě navazuje na Gennepovu uvedenou myšlenku.

Jelikož Zuniové (stejně jako jiné severoamerické domorodé kmeny) neznali až do příchodu dobyvatelů písmo, náboženství si uchovávali a předávali výhradně ústní formou. Až na počátku 19. století začali ve větší míře navštěvovat misijní školy, kde se učili číst a psát v angličtině. Přesto však měli sklony své posvátné tradice uchovávat v ústní podobě.¹⁶ To byl ostatně také hlavní důvod, proč jsem se rozhodla do této práce zařadit i zunijskou mytologii a příběhy, které náboženské představy z velké části zachycují.

Je však nutné zmínit, že ani mýty, ze kterých vycházím, nejsou zcela původním a ničím nezasazeným odrazem zunijských představ. V první řadě jde o interpretaci daného autora, ve druhé řadě musí být bráno v potaz, že Zuniové byli do doby, než mýty poprvé badatelé zachytili, pod vlivem Španělů i okolních kmenů, což jistě formovalo i představy, které mýty zachycují. Jak uvádí Lévi-Strauss, můžeme u nich také najít podobnost s francouzskými pověstmi a pohádkami, jelikož kanadští

---

¹³ Gennep, 1997: 11-21, 136-137

¹⁴ Copans, 2001: 77-78

¹⁵ Gennep, 1997: 136

obchodníci byli s indiány ve velmi úzkém kontaktu.¹⁷ Došlo tak jistě k vzájemnému ovlivnění jak kultury severoamerické tak potažmo francouzské, při cestách obchodníků zpět do Evropy. Hultkrantz zase upozorňuje na podobnost vzhledem k příběhům ze Sibiře, východní Evropy, ale i Asie, což bývá některými vědci vysvětlováno teoriemi o původu Severoamerických domorodých kmenů coby protomongoloidního obyvatelstva severovýchodní Asie.¹⁸

U Zuniů je mytologie uspořádána historicky a cyklicky, což znamená, že „historie je rozdělena do období, z nichž každé přibližně opakuje období předchozí, a jejich představitelé mají mezi sebou homologické vztahy.“¹⁹ Lévi-Strauss se zunijskou mytologií zabývá v knize *Strukturální antropologie*, kde uvádí, že je podle něj „logický nástroj mající prostředkovat mezi životem a smrtí. Pro pueblanské myšlení jde o obtížný přechod, protože pueblané chápou lidský život po vzoru rostlinné říše (vynošení ze země). Toto vysvětlení sdílejí se starověkým Řeckem (...). Nativní Američané, (...) postupně rozebírají rostlinný život z několika hledisek, uspořádaných od nejjednodušších po nejsložitější. Nejvyšší místo zaujímá zemědělství a to se přece vyznačuje periodickým charakterem, tj. v rozporu s počátečním postulátem spočívá ve střídání života a smrti. (...) Jinak řečeno, má-li být zemědělství možné, musí se do života začlenit smrt.“²⁰

---

¹⁶ Hultkrantz, 1998: 19

¹⁷ Lévi-Strauss, 1995: 207

¹⁸ Hultkrantz, 1998: 15

¹⁹ Lévi-Strauss, 2006: 73-74

²⁰ Lévi-Strauss, 2006: 194

1. Cíle a metoda

Po tomto stručném úvodu, kde jsem se snažila přiblížit téma a také důvody jeho výběru, je mým úkolem obeznámit čtenáře se stanovenými cíly, otázkami, metodou práce a prostředky, které mi práci na tématu umožní.

1.1 Cíl práce

Hlavním cílem této práce je:

- A. Přiblížit představy Zuniů o smrti a posmrtném životě a ukázat jakým způsobem tyto představy reflektují zunijskou společnost.
- B. Zjistit, jaký má pro Zunie smrt význam.

Omezený rozsah této práce ani dostupnost dat, z nichž bych mohla vycházet, mi však nedovolují tento cíl splnit v plné šíři a proto jsem si na základě dostupné literatury za tímto účelem zvolila následující otázky, na jejichž zodpovězení se v práci budu soustředit především:

Znamená pro kmen Zuni smrt konec existence člověka?

Má zunijský přístup ke smrti význam pro udržení kolektivity společnosti?

1.2 Metodologie

Tato práce je zejména literární rešerší, která je založená především na dostupných antropologických studiích. Hlavními podklady, ze kterých v ní čerpám, mi byly také mýty v podobě, jak je sepsal Frank Hamilton Cushing, který se dokumentováním zunijské kultury zabýval již v osmdesátých letech 19. století. Jeho publikace *Zuni Folk Tales* (poprvé vydáno 1901) je jedním z prvních souborů zunijských mýtů, které byly zachycené při terénním výzkumu.

Dále čerpám z monografií badatelů počátku 20. století, kdy byl o Zunie v antropologických kruzích proječován velký zájem. Jsou to zejména Matilda Coxe Stevenson, která prováděla výzkum v oblasti zunijské rezervace ve stejné době jako Cushing, Ruth Bunzelová, jež u Zuniů pobývala od roku 1924, Elsie Clews Parsons nebo Ruth Benedictová, které se zabývaly kulturou v průběhu 20. let 20. století.

V případě badatelů druhé poloviny 20. století mi byla velmi dobrým zdrojem informací především kniha *Domorodá náboženství Severní Ameriky* Ákeho Hultkrantze, která podává velmi ucelený obraz zunijského života i náboženství. Důležitým podkladem byl také esej Keitha Cunninghama, který mi umožnil zařadit srovnání s podobou pohřebního ritu u Zuniů v 80. letech včetně nejrůznějších vlivů, které se v něm odráží.

2. Struktura práce

Bakalářskou práci jsem se snažila koncipovat tak, aby odpovídala uvedeným cílům práce, které jsem stanovila výše. Nejprve se snažím samotné téma uvést a vytyčit cíle, kterých se v práci pokouším dosáhnout, resp. otázky které by tato práce měla zodpovědět. Dále poukazuji na metodologii a hlavní podklady, ze kterých tato práce vychází. Na to navazuje tato struktura práce. Hlavní jádro tohoto textu sestává ze čtyř kapitol: 1. Historie Zuniů a jejich společenské uspořádání, kde se snažím nastínit základní informace o Zuniích, které považuji za důležité pro vhled do společnosti, která je předmětem zájmu v této práci; 2. Nástin zunijského náboženství a jeho proměny, což je kapitola, kterou vzhledem k tématu nemohu opomenout, jelikož náboženství a jeho vývoj zde hraje velmi významnou roli; 3. Mytologie jako základ pro význam smrti u Zuniů, neboť, jak jsem již naznačila, mýty jsou jedním ze zdrojů představ kmene, který nemá tradici psaných textů; 4. Pohřební rituály a představy o osudu duše, což je kapitola, která se již zabývá konkrétními obřady, které Zuniové po smrti některého člena společnosti praktikují. Následují závěry, ke kterým jsem došla, a seznam použité literatury.

3. Význam smrti pro kmen Zuni

3.1 Kapitola 1: Historie Zuniů a jejich společenské uspořádání

Tato práce se zabývá problematikou významu smrti a představ Zuniů o posmrtném životě. Pokud se však budu snažit alespoň trochu porozumět pueblanské kultuře, musím zde nejprve uvést jejich zvyky a způsob života. Proto se v této kapitole pokusím nastínit nejprve základní pilíře jejich společnosti.

3.1.1 Umístění a historie Zuniů

Zunijská společnost se řadí k jihozápadní pueblanské kultuře a je bezpochyby jednou z nejzajímavějších a nejlépe zmapovaných původních kultur Severní Ameriky. Název Zuni, jak ve své knize *Domorodá náboženství Severní Ameriky: Síla vizí a plodnosti* uvádí Åke Hultkrantz, označuje nejen indiánské pueblo, tedy místo, které kmen obýval po několik století, ale také jeho příslušníky. Poprvé se tento termín objevuje v reportech Španělských dobyvatelů kolem roku 1581-82.²¹ Odvozený je pravděpodobně ze slova *su'ny*, což v jazyce keresan, kterým mluví sousední skupiny indiánů z oblasti Mexika, znamená právě Zunijský kmen. Zuniové sami se však nazývají Ashiwi a své původní pueblo jako Itiwana (Střed).²²

Město, které kmen obýval přibližně od roku 700 n. l., leží v údolí stejnojmenné řeky na pomezí západní části Nového Mexika a východních hranic Arizony.²³ Jedná se o oblast ve vysoké nadmořské výšce, která je ze západní strany obklopena zalesněnými horami a z východu vyprahlými pouštěmi. Odkud Zuniové přišli, není zcela jisté – jejich vlastní tradice mluví o tom, že ze západu, pro což ale neexistují žádné hmatatelné důkazy. Archeologové však v této oblasti zachytili neporušenou vývojovou linii od rané kultury košíkářského lidu z 8. až 9. století n. l. až k lidu tzv. pueblového typu.²⁴

Košíkáři obývali osady sestavené ze čtyř až pěti oválných zemnic, jejichž účel se později změnil a kolem roku 1000 n. l. sloužily již jako obřadní místa, tzv. kivy, a jako obydlí byly nově postaveny velké zděné domy. Pro oba druhy budov je typický vstup

---

²¹ Hultkrantz, 1998: 109

²² Frisbie, 1996: 396

²³ Frisbie, 1996: 396

otvorem shora po žebříku. Období mezi lety 1000-1200, kdy tyto stavby vznikaly, se pro Zunijskou kulturu vyznačuje přechodem k vyššímu stupni společnosti i náboženství.²⁵

První kontakt s Evropany je datován do roku 1540, kdy Zunijské pueblo objevili Španělé hledající zlato pod vedením Francisca Vasquéze de Conrado. V následujících letech sem dorazili další objevitelé: Chamuscado (1581), Antonio Espejo (1583) a Juan de Oñate (1598). Přesto zunijská kultura i Zuniové sami zůstávali z velké části nedotčeni až do roku 1629.²⁶ V té době ale získávali Španělé díky své nadvládě významný vliv na místní správu a náboženství – byla zavedena zunijská světská správa pod vedením guvernéra a jeho asistentů. Snahy katolických misionářů však nebyly úspěšné do té míry, jakou by si sami přáli, a to i přesto že se stavěly kostely a slavily se katolické svátky, které vliv katolicismu posilovaly. Františkánský mnich Francisco de Letrado, kterému Zuniové postavili kostelík ve městě Háwiku, se po určité době začal ve své víře projevovat až příliš fanaticky, což mělo za následek znepřátelení zunijských kněží a následné rozpoutání prvního povstání domorodců proti Španělům. To však bylo v plné míře potlačeno.²⁷

Roku 1680 se Zuniové přidali k revoltě iniciované sousedními kmeny pueblanských indiánů proti španělské nadvládě a katolicismu, která trvala dva roky. V jejím důsledku došlo na jedné straně k potlačení vlivu Evropanů na oblast puebel, ale současně také k úpadku Zuniů, kteří při ústupu před španělskými vojsky hromadně opouštěli některá z měst (souhrnně známých jako 7 měst Ciboly), která v té době obývali, aby bránili sebe a svou kulturu. Zajímavé je, že o několik let později (1692) dobyvatel Diego de Vargas zjistil, že navzdory odmítavému postoji k okolním kulturním vlivům Zuniové jako jediní z indiánů, kteří se tohoto odporu účastnili, uchovali některé křesťanské předměty a dokonce začátkem 18. století opět postavili misii.²⁸

V průběhu celého 18. a 19. století docházelo k opakovaným útokům proti Španělům ze strany sousedních Navahů a Apačů, přičemž Zuniové se v řadě případů začali připojovat právě na stranu španělských vojsk a později armády Spojených států, zejména v období Mexické války (1846-1848). Španělsko tak během 18. století opět

---

²⁴ Hutkrantz, 1998, 109-110

²⁵ Hutkrantz, 1998, 109-110

²⁶ Frisbie, 1996: 396

²⁷ Cushing, 1896: 326-341

²⁸ Cushing, 1896: 326-341

získalo nad územím silnou nadvládu, s čímž souviselo i neoprávněné zabírání Zunijské půdy. Roku 1848 bylo celé území oficiálně připojeno ke Spojeným Státům a roku 1877 byla založena Zunijská rezervace, která co do velikosti odpovídala necelým 3% původního rozsahu území. Ke zvětšení došlo až r. 1883 za pomoci Výboru amerických etnologů v čele s Frankem Hamiltonem Cushingem, který u Zuniů několik let žil a pomáhal jim dosáhnout nejen rozšíření rezervace, ale i zisku některých pravomocí. V současnosti je rezervace rozdělená do 3 oblastí, z nichž hlavní a tou největší je Zuni Salt Lake.²⁹

Jak je z tohoto stručného popisu historie kmene patrné, Zuniové byli od svého objevení až do dnešních dob pod neustálým tlakem okolí. Z jedné strany na ně bylo naléháno Španělskými dobyvateli a katolickými misionáři, ale současně zde působil i vliv okolních pueblanských kultur. I přesto však Zuniové bojovali o zachování svých tradic a kultury, což se jim z velké části podařilo, jak se ještě pokusím ukázat později.

V roce 1977 bylo napočítáno 14 matrilineárních a totemicky pojmenovaných klanů, které se v případě, že sestávají z velkého počtu členů, mohou dále dělit na více subklanů.³⁰

3.1.2 Společenské uspořádání

Jak uvádí Frank Hamilton Cushing, soustředění všech Zuniů do jediného města, ke kterému v 90. letech 19. století došlo (respektive které bylo v té době dokončeno), ovlivnilo mimo jiné i společenské uspořádání Zuniů. Pueblo bylo rozděleno na 7 částí podle hlavních světových stran: sever, východ, jih, západ, zenith (horní, nebeský svět) a nadir (dolní svět ztotožňovaný s Matkou Zemí); sedmou částí byl střed. Jedná se v zásadě o období organizace z dob před obsazením území Španěly v 16. století, kdy Zuniové obývali 7 měst (organizace byla velmi podobná i v mezičase po hromadném opouštění měst při útěku před Španěly na konci 17. století). Jelikož jde o organizaci vycházející podle Zuniů z mýtu o stvoření světa, používá Cushing termínu myto-sociologické organizace kmene. Právě to je podle něj klíčem nejen k jejich společnosti, ale také k mytickým koncepcím světa a vesmíru.³¹

---

²⁹ Frisbie, 1996: 396

³⁰ Frisbie, 1996: 398

³¹ Cushing, 1896

Základní ekonomickou jednotkou zůstala i po přesunu do rezervace rodina, složená z nejstarších členů mateřské linie (tedy nejstarší matky v rodině a případně jejího manžela), jejich dcer s dětmi, všech dospělých synů, kteří byli buď svobodní, rozvedení nebo případně ovdovělí a nakonec mužů do rodiny přiřazených (přesto u nich ale přetrvává úzké pouto k vlastní matrilinii, ke které mají stále silné závazky).³²

„Ženám jedné domácnosti, babičce a jejím sestřím, jejím dcerám a jejich dcerám patří dům a v něm uskladněná kukuřice. Ať se v manželství přihodí cokoli, ženy této domácnosti zůstanou ve svém domě celý život. Tvoří pevnou formu. Starají se o posvátné věci, které jim patří, a krmí jejich živý inventář. Společně uchovávají tajemství. Jejich manželé zůstávají stranou – na rozdíl od bratrů, přiřazených do domů jiných klanů; ti jsou při všech závažných událostech této domácnosti. (...) Muž se při všech důležitých příležitostech vždy znovu vrací do matčina domu, který se po její smrti stane domem jeho sestry, a do této pevnosti také odchází, když se mu rozpadne manželství.“³³

Ženy měly v těchto domácnostech vždy významné postavení (které rostlo společně s jejich věkem), což přetrvává do značné míry i v dnešní době. Starají se především o chod celé domácnosti, pečují o děti a spravují rodinný majetek. Muži (včetně těch, kteří si vytvořili vazby s rodinou díky manželství s některou z dcer) mohou získat také velmi důležitý status, díky tomu že zajišťují většinu příjmů domácnosti.³⁴

Jádrem hospodářství Zuniů je zemědělství, doplněné chovem ovcí, které se v této oblasti objevily spolu s příchodem Španělů. Půda patřící jak rodině jako celku (tedy vážící se k domu), tak i jednotlivým mužským členům společnosti, je obdělávána kolektivně všemi muži rodiny, bez ohledu na osobní vlastnictví. Stejně tak i veškeré plodiny, které se na této půdě vypěstují, pak směřují do skladu celé domácnosti.³⁵

V zunijské společnosti lze dnes stejně jako před několika stoletími najít vedle rodin také klany, rody, tajné společnosti i kultury, jejichž členy se stávají zejména muži. Ženy sice mají díky vlivu neamerických kultur větší možnost se do těchto kultů zapojovat, ale stále je to spíše výjimečné. Proto je u chlapců v průběhu dospívání kladen velký důraz na iniciaci do jedné ze šesti tanečních skupin, jež mají velmi úzkou vazbu

---

³² Frisbie, 1996: 398

³³ Benedictová, 1999: 67-68

³⁴ Frisbie, 1996: 398

³⁵ BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na [www: <http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>](http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm)

na předky. Mohou se také stát členy společnosti léčitelů, bojovníků, kněží atp.³⁶ Kultu předků se věnují podrobněji v následující kapitole.

Na společenském uspořádání je velmi jasně viditelný silný důraz na sounáležitost jednotlivce se skupinou – má závazky k rodině, ke kultu, k celé společnosti. Dvojí závazky, které mají muži na jedné straně k vlastní matrilinei a na straně druhé k domu své ženy, provázanost celé společnosti podle mého názoru ještě více umocňují, neboť rodiny pak nejsou zřetelně separované jedna od druhé. Zařadit se mezi ostatní a nevystupovat příliš výrazně se zdá být pro Zunie vůbec jakýmsi ideálním typem. V tomto směru se o Zuniích vyjadřuje ostatně i Ruth Benedictová: „Se silnou osobností nechtějí mít Zuniové nic společného. Ideální je podle jejich názoru člověk vážený a vstřícný, který se nikdy nepokouší ostatní vést a nikdy nedává sousedům příležitost o něm hovořit. (...) Nedostatek příležitostí pro uplatňování autority jak v životě náboženském, tak rodinném, bývá úzce spojen s dalším charakteristickým rysem zásadního významu: s vytrvalým požadováním toho, aby jednotlivec splynul se skupinou.“³⁷

3.1.3 Politická organizace

Pod vlivem historických událostí došlo k výraznějším změnám především v politické organizaci Zuniů, která byla dříve (před vlivem španělských objevitelů) držena pevně v rukou tzv. kněžích luku, kteří řešili vnitřní i vnější politické záležitosti kolektivně na svých zasedáních. Španělé však zavedli zmíněný post guvernéra a jeho asistentů, kteří byli voleni na valném shromáždění a přebrali značnou část moci kněží. K výrazným změnám došlo až v roce 1970, kdy byla přijata zunijská ústava – guvernér je nyní volen na období 4 let a Zuniové dostávají finanční prostředky ze státních fondů pro Výbor pro záležitosti týkající se indiánů (Bureau of Indian Affairs), aby se rezervace mohla rozvíjet a aby měli její obyvatelé přístup k vzdělání a tím více pracovních příležitostí. Od července téhož roku získali Zuniové kontrolu nad veškerými funkcemi spojenými s rezervací.³⁸

³⁶ BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na www: <<http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>>

³⁷ Benedictová, 1999: 84 - 87

³⁸ Frisbie, 1991: 398-399

Vliv neamerických kultur na politickou organizaci společnosti je tak v současnosti ve svých důsledcích poměrně výrazný. Rezervace Zuni se musí v mnohém spoléhat na komunikaci s orgány, které rezervaci financují. Velmi je zde patrný také důraz na zajišťování rozvoje společnosti, především ze strany edukačních programů. Společnost tak postupně proměňuje svou strukturu pod vlivem státních zásahů do její organizace, což se nepochybně projevuje v různých oblastech života Zuniů, jako je například náboženství.

3.2 Kapitola 2: Nástin zunijského náboženství a jeho proměny

Materiálním základem pro zunijské náboženství byla zemědělská kultura. Tito pueblané byli vždy poměrně izolovanou společností, po mnoho století obývající jednu oblast, a i díky tomu si byli schopni uchovat linii pověr a obřadů z velké části neporušenou a chráněnou před sousedními skupinami indiánů. Zemědělství ovlivnilo náboženství zejména ve vztahu k přírodě, neboť velký důraz je kladen na přivolávání dešťů a dobré úrody, která je pro Zunie zásadní, stejně jako na další přírodní síly.³⁹

Veškeré prvky víry jsou tak propojené s jejich světonázorem, který se týká všeobjímajícího vesmíru kolem nás, a proto je pro Zunie hlavní, aby byl pomocí praktikování víry a udržování harmonie vesmír uchován. Stejně jako ostatní severoameričtí indiáni zdůrazňují zejména skutečnost, že vesmír je jednotný a vyvážený.⁴⁰ Jeho podoba tak, jak ji Zuniové vnímají, lze nejlépe pochopit z mýtu o Stvoření, kterému se budu věnovat v následující kapitole, právě z důvodu jeho velké důležitosti pro vhled do systému představ Zuniů o světě ale i o významu, které v něm má lidské bytí.

Velmi přehledně a jasně shrnuje obraz vesmíru Zuniů Åke Hultkrantz. „Vesmír Zuniů se skládá ze čtyř podsvětí, prostředního světa, který obývají lidské bytosti, a čtyř nebeských světů. Pozornost je přirozeně věnována podzemním světům, od nichž se v této zemědělské oblasti odvozuje původ lidských bytostí. Ve všech vodorovných směrech je země obklopena oceánem, nebo spíš čtyřmi oceány spojenými se čtyřmi světovými stranami. Otec Slunce má jeden dům ve východním a druhý v západním

³⁹ Hultkrantz, 1998: 113, 134

⁴⁰ BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na [www: <http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>](http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm)

oceánu. Obloha má tvar mísy a je trojrozměrná. Hvězdy jsou světla připevněná k nebeské klenbě. Nelze u nich patrně pozorovat žádné pohyby.⁴¹ Celá posvátná kosmografie se odvíjí od místa středu (*itiwana*), který pro Zunie představuje rákos, propojující všechny světy.⁴² Je tedy jasné, že svět je pro ně tvořen přírodou, rostlinami, zvířaty, lidmi a také nadpřirozenými silami, které se vyskytují všude.

V rámci universa zde neexistuje rozdělení na dobro a zlo, není zde žádný ďábel. Zlo se projevuje skrze činy, například čarodějnictví. V tomto komplexním pojetí světa má člověk pevně dané místo. Jak zachytila během svých výzkumů v této oblasti Ruth Bunzelová, jednotlivec sice zemře, ale lidstvo zůstane.⁴³ To je v zásadě klíčovou myšlenkou pro pochopení celkového přístupu a významu smrti pro Zunie, protože ani člověk po smrti – respektive jeho duše – není v tomto celku opomenut.

Člověk není pánem vesmíru, ale se všemi ostatními tvory žijícími na zemi, stejně jako s rostlinami si je roven. Základem lidské bytosti je duchovní substance, duše (*tse'makwin*), která je spjatá s hlavou, srdcem a dechem, který je symbolem života a přes nějž se získává magická moc many, tolik důležitá pro komunikaci s nadpřirozenem. Přírodní jevy stejně jako lidské výrobky jsou indiány považované také za živé a schopné cítit, tedy i ony mají spirituální podstatu. Pro všechny způsoby kontaktu s duchovnem mají Zuniové termín *t-ewusu*, což je možné volně přeložit jako víra, zahrnující veškeré její projevy od nabídnutí jídla předkům až po vysoce promyšlené rituály přivolávání deště.⁴⁴

Vedle přírodních jevů jsou kolem Zuniů také duchové a bohové, kteří sídlí na vrcholcích hor, v hromadách kamení nebo v jezerech. Nadpřirozené síly jsou tak vlastně obsaženy v celé přírodě, ale od lidí se významně liší. Zuniové rozlišují mezi „lidmi syrovými“, což jsou právě duchové, bohové a duše předků, a „lidmi vařenými“, tedy žijícími lidskými bytostmi. Základní rozdíl mezi nimi tkví v tom, že syrové bytosti se živí duchovní podstatou věcí – když je jim obětováno jídlo, berou si jeho spirituální podstatu (tedy stravu v syrovém stavu). Mezi duchy (přírodními silami) a bohy jasné lingvistické rozlišení neexistuje. Mnoho badatelů zabývajících se Zunii však duchy s významnějšími obřadními funkcemi považuje za bohy.⁴⁵ Jak duchům, tak bohům, kteří něco představují pro jedince nebo pro celou společnost, je však nutné obětovat a

---

⁴¹ Hultkrantz, 1998: 118-119

⁴² tamtéž

⁴³ BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na [www: <http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>](http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm)

⁴⁴ tamtéž

pronášet modlitby, aby od nich mohli Zuniové na oplátku něco získat (například v podobě zajištění úrody, ochranu pro narozené děti atp.).⁴⁶ To mimo jiné opět udržuje celkovou harmonii vesmíru, jak jsem již v úvodu kapitoly naznačila.

U původních *Ashiwi* lze nalézt velké množství tříd nadpřirozených sil: duchy lovu a zvířat, duchy kukuřice ztělesňované kukuřičnými dívkami, nejrůznější personifikované přírodní jevy a mnoho dalších. Nejvýznamnějšími jsou ale v kalendářním roce *koko* (či *kók-ko*), označovaní také jako kačiny. „*Kačina* je původně slovo hopijského původu a při komunikaci s okolním světem se obecně používá k označení všech duchů tohoto druhu u pueblanských národů (...). Všechny *kačiny* jsou podle Zuniů „maskovaná“ stvoření, tedy všichni ti duchové, kteří mohou při rituálních tancích vystupovat s maskami. *Kačiny* slouží k mnoha účelům. Když se přiblíží k pueblu v podobě kachen, přivolávají mimo jiné mraky a déšť. Přilétají z hor nebo z „vesnice *kačin*“ na dně posvátného jezera jihozápadně od Zuni, v níž většina z nich žije. Tato oblast je zároveň domovem mrtvých, kteří byli přijati do společnosti *kačin*.“⁴⁷

Je tedy patrné, že označení *kačina* má dvojaký význam. Na jedné straně může být chápáno jako veškeré božstvo a duchové, kteří přináší Zuniům déšť a na straně druhé jsou označením pro mrtvé předky. Současně jsou navíc mezi indiány *kačiny* maskovanými tanečníky, kteří předka a ducha deště při obřadech ztělesňují. Pro účely této práce budu proto tento výraz používat pro označení zesnulých předků, jejichž hlavním významem je právě sesílání deště – splňují tak v zásadě obě možnosti výkladu. Musím však poznamenat, že duchy deště a předky nelze v obecném rámci zaměňovat nebo slučovat a to z toho důvodu, že duchy deště mohou být i jiné formy nadpřirozených sil nežli předkové. Ti jsou jen jednou z možných variant (avšak uctívanou v největších rozměrech). Například Åke Hultkrantz uvádí: „u Zuniů dokáže přivolat déšť většina skupin duchů. Včetně *uwanami*, vodních zrůd, *kačin*, a dokonce i nepřátelských skalpů.“⁴⁸

Náboženské praktiky mají svůj počátek v každé domácnosti, neboť právě zde dochází k obětování pokrmu duchům předků a to před každým jídlem. Všichni mužští členové, kteří prošli v průběhu dospívání iniciací, se navíc stávají součástí jedné ze skupin kultu *kačin* (předků), v jejichž rámci se provozují tance v maskách *kačin*. Každá

⁴⁵ Hultkrantz, 1998: 120-121

⁴⁶ BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na [www: <http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>](http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm)

⁴⁷ Hultkrantz 1998: 128-129

⁴⁸ Hultkrantz, 1998: 129

skupina má přesně danou strukturu: je zde vůdce dané společnosti, mluvčí, kněží, hlavní tanečník a ostatní tanečníci.⁴⁹

Dále jsou zde skupiny léčitelů, kam se mohou řadit také ženy, společnost kněží deště a společnost kněží luku. Každá z těchto skupin vytváří v průběhu roku ceremonie a rituály. Cílem těchto obřadů je opět vzdání úcty předkům, aby seslali svým lidem déšť a ochránili jejich úrodu.⁵⁰

Přestože ženy se nemohou do mnoha společností a kultů zařadit jako jejich právoplatné členky, neznamená to, že by snad v náboženském světě neplatila stejná míra sounáležitosti ke skupině tak, jak jsem se jí snažila ukázat ve společenské organizaci. Přestože muži tvoří společně jednotlivé skupiny maskovaných tanečníků, ženy nejsou z ceremonií vyřazeny: „Život plný obřadů vyžaduje kromě času i stálou pozornost. Nejen účastníci obřadu a ti, kteří za něj nesou odpovědnost, ale všichni obyvatelé puebla, ženy a rodiny, které „nemají nic“, tzn. žádný posvátný předmět k rituálu potřebný, ti všichni se v běžném denním hovoru málokdy zmiňují o něčem jiném. Když obřad probíhá, jsou celý den jeho diváky.“⁵¹ Kolektivita tedy protkává náboženský a ceremoniální život stejně jako ten rodinný. Nikdo není a neměl by být z této komplexní struktury vynechán na základě pohlaví, věku, či majetku.

Přestože Zuniové i přes modernizaci, kterou země prošla v průběhu posledních staletí, neústupně lpí na svém tradičním náboženství, je takřka nemožné, aby stále odolávali tlaku doby a jejich společnost zůstávala neměnná. Změnil se způsob obživy – tradiční zemědělství bylo v průběhu 16. století doplněno chovem ovcí, které nyní tvoří významnou součást hospodářství a Zuniové jsou v současnosti stále častěji zaměstnáváni bělochy za finanční odměnu. Velký vliv měl na změny zejména přesun všech Zuniů do jediného puebla koncem 19. století. V jeho důsledku došlo také k podstatnému vzestupu systematizace jejich kněžské a obřadní organizace Zuniů. Nový způsob života a sociálního stylu výrazně formuje tradiční náboženství.⁵² „Výsledkem tohoto procesu je organizace, v níž se navzájem kříží různé sociálně-náboženské skupiny: skupiny rozsáhlých domácností (které tvoří základ zunijské sociální a obřadní organizace), klany, skupiny pro tanec *kiva*, společenství deště, společenství kouzelníků a kněžstva. Všechny tyto skupiny jsou začleněny do koherentního obřadního systému,

---

⁴⁹ BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na [www: <http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>](http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm)

⁵⁰ Frisbie, 1991: 399

⁵¹ Benedictová, 1999: 57

⁵² Hultkrantz, 1998: 109-115

který vytváří páteř náboženství Zuniů.⁵³ Zdá se tedy, že vlivy okolních kultur neměly za následek roztříštění společnosti, ale naopak její ještě větší stmelení a propojení jednotlivých sfér života.

Ruth Benedictová byla, co se týče změn zunijské společnosti pod vlivem jiných kultur, možná až příliš optimistická (musím však vzít v úvahu, že u Zuniů pobývala na počátku 20. století), ale zmiňuje velmi zajímavý a podstatný aspekt, ke kterému u Zuniů dochází při kontaktu s jinými kulturami. „Ačkoli sídlí uprostřed Ameriky a každý, kdo cestuje napříč kontinentem, je má takřka na dosah, žijí starodávným, původním způsobem. Na rozdíl od kultur všech indiánských kmenů za hranicemi Arizony a Nového Mexika se jejich kultura ještě nerozpadla. Měsíc po měsíci a rok za rokem se v jejich kamenných vesnicích tančí staré tance bohů, život v podstatě pokračuje ve starých kolejích a to, co z naší civilizace přejali, přetvořili a podřídili vlastním názorům.“⁵⁴

O něčem podobném se v souvislosti s katolickou církví zmiňují i jiní badatelé. Jak uvádí Cushing, Zuniové nechtěli konvertovat, ale jen získat sílu od duchů a bohů jiných národů a jejich uznání pro vlastní božstvo a kněží. V žádném případě se však nechtěli vzdát své tradiční víry nebo svých bohů.⁵⁵

Zuniové si od počátku víru vykládali jinak, než jak by si to přáli misionáři. Nechávali psát svá jména do farních matrik, jelikož pro ně to byla totemická jména posvátných shromáždění.⁵⁶ Hultkrantz se snaží objasnit i důvod velkého nadšení Zuniů pro katolicismus. „Katolické posvátné bytosti a symboly se začleňují do zunijského náboženství, pokud vyhovují jeho tradičnímu modelu, a účast na katolických obřadech je do značné míry pojmána ve světle tradičního náboženství. Mezi zunijskými fetiši je například katolický **santo** (svatý), o něhož se lidé postarali, když byla na začátku minulého století opuštěna stará misie. (...) Míšení tradičních zunijských praktik s katolicismem není známkou úpadku pueblanského náboženského modelu, ale spíš jeho změny a v mnoha ohledech obohacení. Avšak v budoucnosti by tradiční náboženství Zuniů mohlo být ohroženo změnou životních podmínek a vlivem západních hodnotových kritérií.“⁵⁷ Jsou mýty, obřady a funkce, jež upadly v zapomnění, jako je tomu v případě některých kněžstev (války, luku) a tajných společenství, jiné byly

---

⁵³ Hultkrantz, 1998: 115

⁵⁴ Benedictová, 1999: 55

⁵⁵ Cushing, 1981: 172-184

⁵⁶ Hultkrantz, 1998: 163

⁵⁷ Hultkrantz, 1998: 163-164

naopak propracovány do větších rozměrů, než tomu bylo původně. To je případ zejména kultu *kačín*.⁵⁸

I přes staletí trvající vliv neamerických kultur si ale Zuniové dokázali své tradice z velké části uchovat. Je to především z důvodu jejich silného konzervatismu a také toho, že mnoho obřadů zůstává utajeno před těmi, kdo nejsou členy zunijské společnosti. Přesto je jejich rituální organizace mezi pueblanskými národy jedna z nejsložitějších.⁵⁹

Ruth Benedictová v souvislosti s tím rozlišuje mezi apollinským a dionýským typem kultur podle Nietzscheho vzoru, přičemž Zunie radí mezi klidný apollinský typ, který se vždy snaží jít střední cestou a drží se za všech okolností již známého a ověřeného. Stojí tak proti ostatním severoamerickým domorodým společnostem, které radí mezi typ dionýský, vyznačující se snahou o zboření dosavadních hranic.⁶⁰

„Apollinské instituce byly v pueblech dovedeny mnohem dále než v Řecku. Řecko rozhodně nebylo tak soustředěno na jediný cíl. Nerozvinulo tolik jako Pueblané nedůvěru k individualismu, pro apollinský způsob života tak typickou; v Řecku totiž působily síly, se kterými se dostávala do konfliktu. Zunijské ideály a instituce jsou však v tomto směru nekompromisní. Pro každého jedince apollinského typu je společná tradice jeho lidu již zmíněnou známou mapou, středem cesty. Zůstat vždy v jejích hranicích, znamená řídit se minulostí, svěřit se do rukou tradice.“⁶¹ Pohled Ruth Benedictové se mi sice zdá poněkud přehnaný (neboť jak již bylo naznačeno, Zuniové sice své tradice velmi chrání a řídí se jimi, přesto nejsou vůči vlivům okolí uzavřeni tak striktně, jak autorka naznačuje), ale některé prvky jsou v něm pravdivé.

Na to poukazuje například Hultkrantz. „Není pochyb o tom, že věrnost a podrobení se tradičním zvykům zavedených rituálních praktik patří v zunijské společnosti k ceněným ctnostem: to ony jsou podstatou „ideálního povahového typu“. Člověk těchto vlastností zachovává životodárné a z vesmírného hlediska důležité obřady, čímž životu Zuniů ponechává jak světové, tak metafyzické rozměry. Každý člověk má v tomto bohatém a spleťtém rituálním ústrojí své místo a čeká se od něj, že do něj přispěje vlastním dílem.“⁶²

---

⁵⁸ Hultkrantz, 1998: 162

⁵⁹ Hultkrantz, 1998: 112-114

⁶⁰ Benedictová, 1999: 70

⁶¹ Benedictová, 1999: 70

⁶² Hultkrantz, 1998: 140

Jak je z tohoto stručného nástinu náboženství Zuniů a jeho proměn patrné, velký důraz je u nich kladen na kolektivitu. Ať už jde o obřady, jejichž cílem je prokázat úctu duchům předků obětováním, nebo o sezónní obřady zajišťující dobrý zemědělský rok, vždy jsou prováděny v rámci celé společnosti (případně celé domácnosti nebo kultu). „Pro Zunie představuje ideál náboženského života spíš ponoření jedince do skupinové náboženské činnosti, takže všichni pracují v souladu s rytmem vesmíru. Osoba, která koná příliš mnoho na vlastní pěst, prý ve skutečnosti používá náboženskou sílu ke zlým účelům a může být obviněna z čarodějnictví.“⁶³

Zuniové odvozují svůj původ od mýtu stvoření, v němž můžeme nalézt také původ zunijských náboženských představ. Proto se jej v následující kapitole pokusím nastínit a interpretovat vzhledem k vymezenému tématu práce. Doplnuji jej také o mýty, které se již více soustředí na téma smrti a jejího původu.

3.3 Kapitola 3: Mytologie jako základ pro význam smrti u Zuniů

„Ačkoliv neexistuje žádný úhel, ze kterého by se dějiny smrti zkoumaly nejlépe, je jistě vhodné poznamenat, že po většinu lidských dějin se smrt chápala prostřednictvím mýtů.“⁶⁴ Ve stejném duchu přistupuji k mytologii i v této kapitole. Považuji ji za velmi cenný zdroj informací o tom, jak si Zuniové smrt vysvětlují a jaké představy s tím spojují.

Náboženské myšlení Zuniů odvozuje svůj počátek z mýtu o původu, který sestává ze dvou částí. Jednak je to stvoření světa dvěma pradávnými bytostmi, označované jako Mýtus stvoření světa, a pak jde o samotný vznik lidí v Mýtu o vynoření, který může být považován za pokračování prvního. Podle líčení antropologů je v tomto století známý pouze Mýtus o vynoření, který více odkazuje k původu samotných Zuniů.⁶⁵

Oba byly popsány mnoha badateli, kteří prováděli u Zuniů výzkum. Já jsem se nejvíce držela podoby mýtů, jak je zachytil Frank Hamilton Cushing, protože byl prvním antropologem, kdo se jimi u Zuniů zabýval. Mýtus o původu zachytil hned v několika svých publikacích. Nejobsáhleji je to podle mého názoru v knize *Outlines of*

---

⁶³ Hultkrantz, 1998: 136

⁶⁴ Davies, 2007: 26

⁶⁵ Hultkrantz, 1998: 115

*Zuni Creation Myths*⁶⁶, kde je celý mýtus původu světa, bohů, lidí a nejrůznějších bytostí rozdělen do několika celků, několika samostatných mýtů, které se mu podařilo sesbírat mezi lety 1879-1881.

Mýty ve svých interpretacích doplňují pro srovnání jejich různých podob informacemi od jiných autorů, kteří u Zuniů prováděli výzkum a jejich mýty se zabývali – zejména Ruth Bunzelová a Matilda Coxe Stevenson. Odlišnosti, které se při tomto srovnání objevují, mohou být samozřejmě dány rozdílnými interpretacemi autorů i skutečností, že mýty byly sesbírané v různých etapách období, kdy zunijská společnost procházela nejvýraznějšími proměnami, které jsem se snažila popsat v kapitolách předcházejících.

Důvodem, proč se zde o mýtech Zuniů zmiňuji, není pouze skutečnost, že jsou základem pro náboženství, ale také protože umožňují lepší vhled do toho, jak si Zuniové představují svět, v němž žijí společně se svými předky a hlavně, jaký význam pro ně má jejich vlastní existence a tím i smrt, která, jak se pokusím ukázat v kapitole následující, není chápána v rozsahu, jakým je tomu zvykem u Evropanů.

Tuto část práce se snažím pojmut co nejkompexněji ve vztahu k vymezenému tématu, neboť na mytologii odkazuji v následujících částech práce. Proto jsem se rozhodla do ní zařadit další mýty, které mi, jak doufám, pomohou přiblížit zunijské představy o smrti a jejím významu pro společnost.

3.3.1 Mýtus o stvoření světa

Na počátku všeho byl pouze Áwonawílona (stvořitel všehomíry, Otec všech otců), jinak byla všude nicota, prázdno a nekonečná temnota. Nejprve se stvořil Áwonawílona sám, díky svému vrozenému poznání, z mlh a par, které nicotu kolem něj vyplňovaly. Poté vytvořil Slunce, jež bylo určeno za otce nás všech (chápejme lidí, zvířat, rostlin atd.). Jakmile se objevilo, temnota tehdejšího světa se rozestoupila, mlhy se spojily a vznikla z nich voda, která byla počátkem všech oceánů dneška. Tím, jak Otec-Slunce působil svým teplem, začaly z vod rašit zelené výhonky. To bylo zrozením

---

⁶⁶ Cushing, 1896

Matky-Země (Áwitelin Tsíta). Z pěny, která se z vod zvedala, vznikla obloha jako všeobjímající Otec-Nebesa (Ápoyan Tä'chu).⁶⁷

Cushing ve svém přepisu Mýtu o stvoření světa mluví o několika otcích (první Otec-všech-Otců stvořil druhého, druhý Otec-Slunce stvořil Matku Zemi a třetího Otce-Nebesa). Je zde tak patrná určitá hierarchie mezi posvátnými předky. Ještě důležitější je však podle mého názoru, že i přes matrilineární podstatu společnosti, má zde otec velmi významné postavení. Tak je tomu sice i v rodině, jelikož zajišťuje materiální zázemí pro její členy (podobně jako Otec-všech-Otců v tomto mýtu), avšak v tomto mýtu je Maka Země pouze v pozadí celého stvoření.

Åke Hultkrantz, který se mýtem o původu také zabýval, jej však popisuje v mnohem zjednodušenější podobě. Zejména zcela opomíjí Áwonawílonu. Otec Slunce v jeho verzi vystoupil z mlhy a žil společně s Matkou-Zemí s níž počal život.⁶⁸ Jelikož Åke Hultkrantz prováděl terénní výzkumy u severoamerických indiánů o více jak padesát let později než Cushing, vidím v rozdílné podobě potvrzení upozadění Mýtu o stvoření světa během posledního století, a naopak nárůst významu mýtu pojednávajícím o stvoření lidí a jejich následném vynoření. Na to však poukazovala už Ruth Bunzelová ve své publikaci *Introduction to Zuni Ceremonialism*⁶⁹ (vydáno v letech 1929-30), kde zdůrazňuje, že mnohem větší význam má pro Zunie stvoření lidí a vznik zákonů, zvyků a rituálů, než samotný vznik světa. Je zde tedy podle mě poměrně jasně viditelná postupná ztráta důležitosti tradice o vzniku světa.

3.3.2 Mýtus o stvoření života a vynoření lidí

Otec-Slunce a Matka-Země společně dali život lidem a nejrůznějším tvorům, kteří se zrodili ve čtvrté děloze Země (Áwiten Téhu'hlnakwi). Tento nejnižší a nejtemnější svět se však brzy začal tvory, kteří zde vznikali, přeplňovat. Všichni do sebe pro tmou kolem neustále naráželi a strkali a někteří z lidí začali projevovat touhu z tohoto místa odejít. Protože neviděli a nedokázali najít sami cestu, byli zde nuceni setrvávat.

Otec-Slunce však chtěl lidi vyvést a proto poslal do podzemí své dva syny, které stvořil z pěny právě k tomuto účelu, dvojčata Světla Úanam Achi Píahoka a Úanam

⁶⁷ Cushing 1896: 379

⁶⁸ Hultkrantz, 1998: 116

⁶⁹ BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuni Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na [www: <http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>](http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm)

Éhkona. Obdařil je některými ze svých vědomostí, tak jako rodiče učí své děti, a vybavil je na cestu lukem z mraků a šípy z blesků, které bratři použili k tomu, aby prostoupili povrchem Země do jejího nitra až do toho nejspodnějšího podzemí, kde konečně našli lidstvo, jak bloumá bez vytyčeného směru sem a tam.

Spolu s lidmi naštěstí začaly v podzemí růst také trávy a rákosy, které hledaly cestu za světlem, tak jako všechny rostliny rostoucí ze země dnes. Stébla se mezi sebou různě proplétala a za pomoci dvojčat, která na stébla dýchala, aby rostla více, z nich vznikl jakýsi ohromný žebřík, který propojoval všechny světy, které v sobě Matka Země obsahovala (tedy 4 její dělohy). Po tomto žebříku pak mohli všichni tvorové podzemního světa vystoupit pod vedením dvojčat o patro výš bez boje s Matkou Zemí, která by je pak mohla proměnit v démonická stvoření. Ne všichni dokázali projít touto cestou – upadli zpět a stali se z nich hrůzné bytosti dávných časů.

Druhé patro - Místo vývoje (*K'ólin tehuli*) - kterým teď procházeli na cestě za Sluncem, bylo větší než předešlé a také zde bylo více světla, protože se nacházelo blíže k pozemskému světu. Lidé byli vedeni bohy dál, tentokrát ale ve skupinách, ze kterých vzešly pozdější rasy (bílá, žlutá, červená, žlutohnědá, černá a míšená). I při této cestě mnoho lidí upadlo zpět a bylo ztraceno. Většina vystoupala do v pořadí třetího podzemního světa, jež byl opět větší a jasnější než předcházející a nazývá se Svět pokolení lidí. Cesta do poslední dělohy Matky-Země, patra Zrození, probíhala stejně jako do předcházejících. Dvojčata zde lid připravila na nový způsob života, který je měl čekat na povrchu Matky Země. A tak jakmile se i toto čtvrté podzemí začalo přeplňovat lidmi, rozhodli se bohové, že je ten správný čas lidstvo vyvést na Povrch, do světa, který Zuniové nazývají Světem světla a vědomostí.

Podle mýtu sem dorazili vedeni dvojčaty před svítáním, a o hvězdě, která svítala na nebi, si mysleli, že je jejich Otcem – Sluncem. Když pak vyšlo samotné Slunce, všechny svými paprsky na nějaký čas oslepilo, než si na něj oči přivyklé pouze tmě v podsvětí zvykly.

Lidé na zemi získali s pomocí dvojčat, svých průvodců, mnoho nových vědomostí, které jim pomohly naučit se žít v nových podmínkách. Vznikly klany, byli vybráni kněží, lidé postavili domy, začala se obdělávat půda. Tam kde setrvali po vynoření, však byla země ještě stále neklidnou, a neustále se otřásala. Proto bylo rozhodnuto, že se lidé vydají hledat její střed, kde naleznou potřebnou rovnováhu. Dva potomci jednoho z nejvýznamnějších kněží, syn Síweluhsiwa a dcera Síwilihsitsa, se vydali na východ, aby našli pro celý lid nové místo ve Středu země. Skutečně se jim

podařilo najít Střed v oblasti hory, na níž se usadili k odpočinku, a vyčkávali příchodu ostatních Ashiwi. Mezitím se však bratr do své sestry zamiloval a jako trest se oba proměnili v hrůzná stvoření, hora se rozpúlila vedví a údolí bylo zaplaveno vodou, která začala tryskat ze země a sourozence oddělila.⁷⁰

Z Mýtu o stvoření vyplývá, že skutečnými prarodiči a stvořiteli lidí jsou Slunce a Země, což mě opět přivádí k podstatě způsobu života Zuniů, kteří jsou především společností zemědělskou. Půda je pro ně za účinku slunce nezbytným zdrojem obživy. Proto je, jak uvádí Hultkrantz Zemi i Slunci v každodenním životě Zuniů věnována zvláštní pozornost v podobě obětování a modliteb.⁷¹

Cushing se nezmiňuje o tom, jakou podobu lidé po svém stvoření měli. Téměř by se mohlo zdát, že nebyla odlišná od podoby současných lidí žijících v zunijském pueblu. V jiném svém textu (*A Zuñi Folk-tale of Underworld*) však uvádí, že podle praotců byli tamní lidé mrtví, avšak ve významu toho, že se ještě nenarodili. Měli sice těla podobná současným lidem žijícím na tomto světě, ale zároveň byli jako vítr s možností měnit svou podobu. Jejich přesný stav ale nebyl Zuniům znám. Obecně se mělo za to, že jsou opakem lidí samých.⁷²

Aby se mohli dostat za Otcem-Slunce, potřebovali lidé na své cestě podzemími průvodce, kteří by jim pomohli překonat překážky a navedli je správným směrem. Cesta podzemím se tak zdá být velmi náročná až nemožná pro někoho, kdo není obdařen zvláštními vědomostmi, tak jako tomu bylo právě u Dvojčat. Při představách cesty duše zpět do podsvětí po smrti tělesné schránky se ale průvodci nevyskytují, což si vysvětlují tím, že duše již tuto cestu zná právě ze svého zrození.

Dvojčata Světla vytvořila jako spojnicí s povrchem žebřík z rákosových stébel. Ten zde v zásadě symbolizuje osu světa, která ale nevychází místem, které by bylo jeho středem.

Čtyři podsvětí (dělohy Matky Země) mají svá zcela konkrétní jména odvozená vzhledem k vynoření lidí. Matilda Coxe Stevenson ve své verzi mýtu používá označení jiných. Mluví o světech Mechu, Hlíny, a Peří.⁷³ Svět odkud lidé začali svou cestu na povrch, nechává bezejmenný stejně jako Cushing. Stevenson sice význam názvů nevysvětluje, ale odkazují podle mě na základní pilíře zunijského způsobu života, jsou

⁷⁰ Cushing, 1896: 379-384

⁷¹ Hultkrantz, 1998: 125

⁷² Cushing, 1892: 49-56

však jen symbolická. Mech zde z mého pohledu zastupuje plodnost, což je o to příznačnější, že právě ve světě mechu lidé vznikli. Hlína je velmi důležitá vzhledem k zemědělskému způsobu života a peří je, jak uvádí Bunzelová, pro Zunie obrazovým symbolem dechu⁷⁴ a dech je symbolem života⁷⁵. Důležité je to, že jednotlivá patra či světy mají vždy pevně dané pořadí.

3.3.3 Mýtus o původu smrti

Když Zuniové dorazili na místo, kde byl nalezen Střed, voda jim bránila v cestě. Měla téměř rudou barvu od půdy kolem a byla natolik kalná, že nikdo neviděl, co se skrývá v jejích hlubinách. Nejstarší rozhodli, že ji musí přejít. Když do vody vstoupily ženy, dětem, které nesly na zádech, začaly růst šupiny, plovací blány a dlouhé ještěří ocasy a začaly své matky kousat a škrábat po celém těle. Matky v hrůze své děti pouštěly a ty odplavaly do temných hlubin až na samé dno a skrze něj až do podzemí. Tam se nalézalo město mrtvých nebo, jak je Zuniové označují, dokončených – *Hápanawan*. Děti se zde přidaly k nesmrtelným předkům, čímž byly prvními, kdo prošly cestou smrti, po které je následují všichni, kteří zemřou až do dnešních dnů.

Matky pro své ztracené potomky velmi plakaly, ale netušily, že se ve zdraví vrátily, odkud vzešly a kam se budou muset vrátit všichni Zuniové až nastane jejich chvíle.⁷⁶

Zde už je jasná konkrétní představa o tom, co se stane, pokud někdo zemře, respektive jakou cestou se odebere zpět do podzemních světů. Voda, která zaplavila údolí po rozpuštění hory ve Středu, se zde stává posvátným jezerem *kačín*, tedy všech předků. Matilda Coxe Stevenson, která se také zabývala tímto mýtem, zachytila název *Hă'itin kaikave*, což překládá jako Plevelové vody. Současně nabízí i název, který se běžně používá dodnes – *Kóthluwalawa*, taneční vesnice. Odkazuje tím k místu sídla bohů *kók-ko*, což jsou maskovaní tanečníci, kteří jsou jedním z hlavních kultů, které Zuniové udržují a to výhradně v mužské linii.⁷⁷

---

⁷³ Coxe Stevenson, 1898: 33 - 40

⁷⁴ BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na [www: <http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>](http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm)

⁷⁵ Hultkrantz, 1998: 133

⁷⁶ Cushing, 1896: 388 - 405

⁷⁷ Coxe Stevenson, 1898: 35

Ruth Bunzelová nabízí vysvětlení původu masek tanečníků tohoto kultu. Děti, které se potopily do hlubin, litovaly svůj lid, že jsou z jejich ztráty nešťastní a sami proto někdy přicházely zpět mezi ně a tančily, aby jejich smutek utlumily. Vždy se však musely vrátit zpět do jezera a vzít někoho s sebou. Proto lidem řekly, aby si vytvořili podle jejich vzoru kostýmy a masky a tanec napodobovali – tak s nimi budou v duchu stále. Dnes jsou tance *kačín* jedním z nejvýznamnějších obřadů přivolávání deště.⁷⁸ Dlouhý smutek se tedy zdá být mezi Zunii nežádoucí a proto je nutné ho eliminovat.

Coxe Stevenson navíc tento mýtus ještě doplňuje dalším postupem duše po smrti – nejen že se dostane skrze vody do podzemí, ale míří až do nejnižšího světa. Tam odkud pochází všichni lidé, se mrtví stávají tvůrci deště.⁷⁹ To je podle mě jedním z hlavních důvodů, proč je předkům věnována v Zunijském náboženství taková pozornost, jelikož jsou zodpovědní za deště, které jsou pro Zunijský způsob života – obzvlášť pokud přihlédneme k oblasti, kde žijí a kde žili před více jak sedmi sty lety, deště jsou hlavní podmínkou jejich přežití.

3.3.4 Dívka z Mátsaki a červené pírkó

V jednom z pueblanských měst Mátsaki, žila kdysi krásná dcera bohatého kněží, do které byl snad každý mladík v okolí zamilovaný. Uchazeči často chodili do domu jejího otce s dary, a pokoušeli se získat dívčino srdce. Ta však měla pro každého stejnou zkoušku – za jeden jediný den měli vykopat veškerou kukuřici na jednom z polí jejího otce. Žádnému se to ale nikdy nepodařilo, protože na pole za nimi přilétl roj nejrůznějšího hmyzu, který dívka vyslala na pole, aby zkoušku ještě ztížila. Když se o tom doslechl jeden chudý mladík, kterému se dívka také líbila, nechal si od své babičky poradit, čím se před obtěžováním hmyzu může bránit. Babička mu poradila, aby se důkladně potřel kořenem zázvoru. Mladík tak učinil a skutečně se mu podařilo splnit úkol, který mu dívka zadala.

Dívka měla ještě starší sestru, která měla rozdvojené srdce, což bývá často znakem čarodějnic a čarodějů. Když viděla sestřino štěstí, propukla u ní žárlivost. Oblékla se proto do stejných šatů jako její mladší sestra a vydala se jí v patách na pole, kde předstírala, že je tou pravou. Mladík mezi dívkami, které se začaly prát, nedokázal

⁷⁸ BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na [www: <http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>](http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm)

vybrat správnou, a jak se je snažil rozdělit, nechtěně svou vyvolenou udeřil. Tato rána byla smrtelná. Vše viděli lidé vracející se po práci z polí a otec dívek rozhodl, aby jeho dceru zabalili do pláště a pohřbili před domem, kam svítí slunce. Mladík u dívky proseděl celou noc, nařikal nad neštěstím, které způsobil. Náhle spatřil nad hrobem světlo a dívčina duše k němu promluvila. Chtěla, aby ji neoplakával a šel domů, o čemž však on nechtěl ani slyšet a k hrobu chodil každým dnem a nocí po další tři dny.

Nakonec se tak dívce zželelo jeho neštěstí a nakázala mu, že pokud ji skutečně miluje, ať jde domů, sbalí si modlitební hůlky, obarví jedno pírko, na okrovo, zabalí si s sebou jídlo na čtyři dny a o příští půlnoci se opět vrátí. Vše vykonal, jak mu dívka řekla a ve smluvenou dobu skutečně čekal u jejího hrobu. Tak jako každou předcházející noc z něj vystoupila zářící duše dívky a řekla chlapci o náročné cestě, která je teď čeká. S rozbřeskem ale duše zmizela a místo ní se před mladíkem objevilo pírko, které dívce uvázal do vlasů. Dlouho jej následoval, ale nakonec se mu ztratilo z dohledu, protože duše postupovala mnohem rychleji než on sám. Jak se stmívalo, viděl na kopci v dálce stejné světlo, s jakým se setkával u hrobu své ženy. Došel tedy k němu a z vyčerpání okamžitě usnul. Zrána se duše dívky opět vydala na cestu – duše totiž nejsou unavené a ani nikdy nespí – a mladík opět sledoval pírko v jejích vlasech.

Přecházeli přes skalnaté útesy, což pro duši ženy nebylo ničím obtížným a tak ji mladík ztratil z dohledu a dohonil ji až k večeru stejně jako minulou noc. Dalšího dne museli přejít pláň plnou kaktusů, přičemž dívka ji přecházela snadno, ale její milý měl už nohy celé rozedřené a byl unavený. Když se večer setkali, ptala se ho duše, zda se nechce přece jen vrátit, že míří na radu mrtvých a že jeho osud tam není jistý, protože jemu ještě tluče srdce. Mladík si však stál za svým rozhodnutím a tak dalšího dne následoval pírko své ženy přes útesy, až v noci došli k rozlehlému jezeru.

Všude kolem bylo mnoho starých mužů a žen, kteří dívku vesele vítali a řekli jí, aby vstoupila do vody, což také udělala. Jen slabé světlo zasvitlo zpod hladiny spolu s veselou hudbou a mnoha hlasy. Mladík se také rozeběhl k vodě, jenže jeho nikdo nevítal, nemohl do jezera vstoupit, sedl si tak na jeho okraj a dal se do pláče.

Uprostřed noci se hladina rozevřela, vysvitlo z ní světlo a po žebříku z ní vystupovali nejrůznější lidé odění do bílé bavlny prošíváné barevnými nitěmi. Mladý muž tak chtěl využít situace a vstoupit otvorem pod hladinu, ale voda byla jako led. Náhle mezi postavami spatřil svou milou, veselou a šťastnou, jako by na něj docela

---

⁷⁹ Coxe Stevenson, 1898: 33 - 40

zapomněla. Vrátil se tedy na břeh, kde si k němu sedla sova, která se ho zeptala, proč je tak nešťastný. Když jí vše vypověděl, nabídla mu, ať s ní letí do jejího domu v horách a ona mu pomůže. Celý zoufalý se tedy nechal na jejích křídlech odnést až do soviho domu, kde jej všichni radostně vítali. Sova mu dala medicínu, kterou měl dát své ženě, ale s varováním, že ji nesmí za žádnou cenu políbit, protože pak by ji ztratil navždy. Mladík hned potom tvrdě usnul v domě sov, které se mezitím vydaly k jezeru, odkud dívku přinesly do svého domova za mladíkem. Ten podle rad dal ženě medicínu a rozhodli se, že se vrátí do Mátsaki.

Když si čtvrtý den cesty chtěli odpočinout, mladík, který pozoroval svou spící nevěstu, úplně zapomněl na slova sovy a dívku políbil. Ta ale v tu ránu zmizela, přesně jak předpověděla sova a mladíkova mysl od té doby jen neutěšeně bloumala.⁸⁰

První, na co bych v tomto vyprávění, které Frank Hamilton Cushing zachytil, ráda vzhledem k významu smrti pro Zunie upozornila, je důvod smrti. Z mého pohledu se jeví jako hlavní příčina rána do hlavy, kterou dívka utrpěla. Nikoliv však pro Zunie. Pokud totiž bude sledován celý vývoj, který k osudnému konci vedl, bude na jeho počátku starší sestra, která využila své zvláštní moci, aby mladíka ošálila a své mladší sestře tím tak v důsledku ublížila, jelikož byla čarodějnice.⁸¹

Z její strany šlo tak o jednání, za účelem vědomého ublížení mladší sestře. Rána do hlavy byla pouze prostředkem, kterého bylo použito k dosažení cíle. Jak se ale zmíním v části věnované příčinám, které Pueblané smrti přisuzují, čarodějnictví u nich není tou hlavní, jako je tomu u jiných skupin severoamerických indiánů.

Otec v mýtu nakáže, aby bylo tělo pohřbeno. Sám se na pohřbívání nepodílí, ale patrně jsou to příbuzní právě z jeho strany, kdo jej zajišťují. Rodiče se totiž mrtvých potomků nikdy nedotýkají (čím menší byly děti v době smrti, o to více je toto tabu dodržováno). O uskutečnění pohřbu se starají výhradně příbuzní z otcovy strany.⁸²

Po smrti je tělo zabaleno do pláště. Ten by mohl mít jednak ochranou funkci pro tělo, aby nebylo dostupné divokým zvířatům, ale spíše se přikláním k jeho významu jako části dívčina vybavení na cestu duše.

U Zuniů existuje rituál pohřbívání předmětů, které patřily zesnulému. Jak uvádí Clews Parsons, většina majetku bývá zakopána nebo spálena odděleně, zatímco cennosti

---

⁸⁰ Cushing, 1901: 1-34

⁸¹ Frisbie, 1996: 400

⁸² Clews Parsons, 1916: 251

jako šperky a nejlepší pokrývky jsou pohřbívány spolu s tělem. Příbuzní z otcovy strany by pak měli přispět šálem nebo přikrývkou.⁸³ To mýtus jen potvrzuje, neboť otec mrtvé dá pokyny k dívčinu pohřbení a lidé sami ji zabalí do pláště. Jde tedy o poslední dar, který jí příbuzní poskytnou před jejím odchodem do jezera *kačín*.

Když pak mladík truchlí nad hrobem své milé, zjeví se mu v podobě světla, ale pouze po západu slunce, zatímco přes den je neviditelnou a mladík se řídí podle pohybu pera, které patří do tohoto světa. V peru se tedy opět objevuje symbolika dechu a života (dívka ještě není definitivně přijata do společnosti mrtvých). Z mýtu vychází, že mrtví jsou pro živé nespátřitelní, ale ne bezpodmínečně. V tomto případě se dívka svému snoubenci zjeví, protože s ním chce navázat kontakt, potřebuje mu předat zprávu. Podobně i později v příběhu vidí mladík kolem jezera zesnulé předky Zuniů, ale v tomto případě jde z mého pohledu o důsledek toho, že hlavní hrdina už nepatří zcela mezi svou skupinu – živé. Tím že se vydal na cestu za smrtí, se jí více přibližuje, ale přesto nemůže být do společnosti přijat.

Když se obě hlavní postavy vydávají k jezeru, je mezi nimi patrný jeden zcela zásadní rozdíl. Cesta do Kóthluwalawa je plná překážek, a zatímco duše je překonává bez jakýchkoliv obtíží, pro člověka je velmi náročné držet s ní tempo a neustále se mu ztrácí. Hultkrantz tento model vystihuje přesně: „Mrtví dokáží zdolávat překážky, což živí nedokážou, a kaktusy je po cestě nezraní. Z jiného světa už kaňony a hory nevypadají jako překážky v cestě.“⁸⁴

Tato cesta trvá v mýtu čtyři dny, což je přesně doba, o níž se Zuniové domnívají, že je potřebná pro cestu duše do světa *kačín*, jelikož přesně po jejím uplynutí je i definitivně dokončen pohřební rituál, zasazením modlitebních hůlek.⁸⁵ Jak mýtus jasně ukazuje, nikdo živý nemůže vstoupit do Kóthluwalawy, protože nebude přijat předky. Pokud mrtvý poruší nějakým způsobem předurčenou cestu, tak jako dívka v tomto příběhu, když jí odnesly sovy, není mu umožněno vrátit se zpět a zmizí.

V průběhu shromažďování literatury věnující se zunijské mytologii jsem narazila na nejvíce obměn právě u tohoto příběhu. Například Elsie Clews Parsons tento mýtus nastínila s tím, že žena se směla vrátit mezi živé, ale pouze pod podmínkou, že nikdo

⁸³ Clews Parsons, 1916: 252-253

⁸⁴ Hultkrantz, 1998: 133

⁸⁵ BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na [www: <http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>](http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm)

neuroní nad jejím návratem ani slzu, což se však stalo, žena se proměnila v sovu a ulétla pryč.⁸⁶

Mýtus tak odkazuje velkou měrou i na dobu smutku, která se za mrtvé drží. Jak vychází z předchozího, neměla by být příliš dlouhá ani okázalá. Většina badatelů se shoduje na předepsané délce čtyř dní (tedy době shodné s cestou duše do Kóthluwalawy, kde se definitivně stává právoplatným členem nové společnosti).

K mýtům, které jsem zde uvedla, se budu vracet i v následujících kapitolách, protože zobrazují zunijské představy o smrti a cestě duše, které ovlivňují i pohřební rituály, kterým se budu věnovat v následující části této práce.

3.4 Kapitola 4: Pohřební rituály a představy o osudu duše

Dříve než přistoupím ke konkrétním představám o smrti a posmrtném životě a k rituálům, které tyto představy odráží, musím zde zmínit celkový pohled společnosti Zuniů na lidskou existenci. Základním východiskem je pro mě způsob, jakým Zuniové chápou čas. Vnímají jej nikoliv lineárně, tak jako je tomu například u naší evropské společnosti, tedy ohraničený daným počátkem a předpokládaným koncem, nýbrž periodicky. To mě samozřejmě přímo navádí na myšlenku, jakým způsobem do takového konceptu spadá smrt.

Jak poukazuje Mircea Eliade, přední religionista a filosof náboženství, ustavičné opakování stvoření světa – kosmogonického aktu – umožňuje mrtvým, aby se vrátili do života.⁸⁷ Tento princip můžeme u Zuniů skutečně najít, pokud budeme vycházet z mýtu o původu, který jsem se pokusila popsat a interpretovat výše. Tím, že při přechodu vod děti spadly do jejich hlubin, byl stanoven počátek pro cestu všech duší po smrti, která se tak stala jakýmsi vzorem, pro neustálé opakování, k němuž dochází v případě smrti všech dalších členů společnosti.

Jakmile dojde k tomuto procesu, je možné vrátit se zpět na začátek mýtu, tedy ke stvoření, které probíhá ve velmi podobném směru, jako tomu bylo u prvních lidí.⁸⁸ Tímto způsobem tak neustále dochází k opakování mytického stvoření prvních lidí a dalších tvorů v měřítku pro každou bytost individuálně.

---

⁸⁶ Clews Parsons, 1916: 250

⁸⁷ Eliade, 1993: 45

⁸⁸ Hultkrantz, 1998: 131-132

„Odhalujeme cyklickou strukturu času, který se regeneruje při každém novém „rození“ v kterékoli rovině. Tento „věčný návrat“ svědčí o ontologii, do níž nezasahuje čas ani dění. (...) „Primitiv“ anuluje nezvratnost času tím, že mu přisuzuje cyklický průběh. Všechno začíná v každém okamžiku znovu od svého začátku. Minulost je jen prefigurací budoucnosti. Žádná událost není nezvratná a žádná změna není konečná. Lze i říci, že v jistém smyslu se na světě neděje nic nového, protože všechno je jen opakováním týchž prvotních archetypů. Toto opakování aktualizací mytického okamžiku, kdy bylo archetypové gesto zjeveno, udržuje svět bez ustání v témž jitřním okamžiku počátku. Čas pouze věcem umožňuje, aby se objevily a existovaly. Na tuto existenci však nemá žádný rozhodující vliv - protože se sám neustále regeneruje.“⁸⁹

Neustálé opakování archetypálního stvoření (a smrti) ale neznamená, že se společnost nevyvíjí. S novými vlivy se samozřejmě mění také představy o archetypu samotném, což je případ i Zuniů, kteří na některé ze svých mýtů už neodkazují (konkrétní proměny archetypů jsou však z důvodu chybějících dat z období po obsazení území Španěly těžko zjištělné, neboť tak chybí možnost významnějšího srovnání).

Dostávám se tak k otázce, jež jsem si v úvodní části práce stanovila: Znamená pro kmen Zuni smrt konec existence člověka? Na základě zjištěného podle mě smrt není pueblany vnímána jako konec existence v definitivním smyslu slova. Lze ji považovat za konec působení duše na tomto světě. Současně je však počátkem života v odlišném prostředí než je povrch země a především počáteční podmínkou pro obnovení života. Je tedy jen jedním prvkem v koloběhu opakování života a smrti. Zbývá mi tak objasnit její význam pro Zunie na základě konkrétních představ a rituálů, které se pokusím uvést v pořadí, v jakém následují od smrti jedince až po možný návrat duše zpět na zem.

3.4.1 Příčiny smrti

Jak uvádí Elsie Clews Parsons, mezi *Ashiwi* stejně jako mezi všemi národy rané kultury, existuje mnoho „sociálních příčin smrti“: smrt z porušení tabu nebo zvyku, z toho, že se nějaká osoba uchýlila k ortodoxním praktikám nebo smrt z čarodějnictví.⁹⁰ Frisbie tento výčet dále doplňuje o další nebezpečí, která mohou zvýšit riziko ohrožení

⁸⁹ Eliade 1993: 61-62

⁹⁰ Clews Parsons, 1916: 245

života. Jsou to jednak sny, ve kterých vystupují již zemřelí lidé (což je pro Zunie stejné jako kdyby mrtvý skutečně toho, komu se sen zdál, navštívil) nebo porušení některých prvků víry. Nebezpečí hrozí například i maskovaným tanečnickům *kačín*, pokud při tanci upadnou. Věří se totiž, že když se tak stane, do roka tanečnicka postihne smrt. Vedle toho se zde smrt objevuje také jako důsledek porušení daného řádu (náboženského, rituálního i společenského).⁹¹

Je tedy otázkou, zda je možné, vnímat skon jako hrozbu před porušením vyšších principů společnosti. Proti tomu ale vystupuje skutečnost, že Zuniové ani v každodenním životě nelpí na fyzických nebo jiných trestech, na čemž se shodují takřka všichni badatelé provádějící u Zuniů vlastní výzkum, ze kterých jsem v této práci vycházela. Theodore R. Frisbie to dokonce shrnuje tím, že jakékoliv projevy agrese či hostility jsou v této společnosti odsuzovány.⁹² Proto osobně nevidím výrazné spojení mezi smrtí a vyžadováním řádu ve výše uvedeném smyslu. Vystupuje zde spíše snaha jednotlivce se společností splynout. Porušení některých (zejména náboženských) pravidel by mělo totiž následky pro celou společnost a to ze strany nadpřirozených sil a božstev, jak jsem se pokusila nastínit výše.

Popisy neblahého působení čarodějů, kteří způsobují smrt ostatním cíleně (jak ukazuje také mýtus o dívce z Mátsaki) a nejčastěji tím, že protnou tělo oběti nějakým předmětem, tak u Zuniů zůstávají zejména ve folklórní rovině. „Čarodějnictví je stejně jako mnoho jiného v životě pueblanů spojeno s komplexem úzkosti. Jeden k druhému pociťují neurčité podezření; pokud někdo vzbudí dostatečné antipatie, jistě bude za čaroděje pokládán. Běžné úmrtí se s obviněním z čarodějnictví nespojuje. Pueblané čaroděje pronásledují pouze v době epidemií, kdy se takto projevuje všemi sdílená úzkost. Nezakrývají hrůzu ze situace, kdy jsou jejich svatí mužové bezmocní.“⁹³ Zuniové tedy po příčinách smrti nepátrají, pokud k ní nedošlo způsobem, který by považovali za neobvyklý (jako smrt v raném věku, či nějakým hrozivým způsobem). Nepatří sem ale vražda jako taková.

„K zabití člena téže skupiny dochází tak zřídka, že se o tom málem ani netradují příběhy, ale jestliže se taková věc přihodí, bezodkladně je vyřešena finančním vyrovnáním mezi skupinami příbuzných. Ale sebevražda je jednoznačně odmítána. Bez ohledu na to, za jakých okolností k ní došlo, je pro ně násilím, které si nedovedou

---

⁹¹ Frisbie, 1996: 400

⁹² Frisbie, 1996: 398

⁹³ Benedictová, 1999: 100

představit. Pueblané ani netuší, co sebevražda je.“⁹⁴ Usuzuji, že v případě sebevraždy zde hraje velkou roli skutečnost, že Zuniové lpí na řádu věcí, které plynou, jak byly určeny silami, které jsou nad nimi samotnými a zároveň všude kolem – nadpřirozené a nezachytitelné síly (samozřejmě na to lze pohlížet i tak, že žijí spokojený život a myšlenky na smrt způsobenou vlastní rukou je nenapadají, a proto se jim zdá sebevražda natolik absurdní).

3.4.2 Pohřební ritus

Nyní mohu přistoupit k prvnímu, čím se budou pozůstalí (po případném zjištění příčiny smrti) zabývat a tím je pohřbení těla. Musím podotknout, že většinu z následujících informací, jsem čerpala z výzkumů Elsie Clews Parsons a Ruth Bunzelové, které byly vydány mezi lety 1916-1930. Jelikož jde tedy o data, která jsou stará téměř jedno století, doplňuji je srovnáním s pohřbem z roku 1988, který v publikaci *Ethnicity and the American Cemetery* popisuje z vlastní zkušenosti Keith Cunningham⁹⁵.

Pohřbu se dostane každému bez ohledu na jeho konání v průběhu života, což by mohlo mít několik příčin. Jednou je bezpochyby úcta, která se tím mrtvému projevuje. Pak je to samozřejmě způsob rozloučení se s mrtvým, který se odděluje od společnosti pozůstalých, aby se připojil k předkům. S tím souvisí i další možný důvod a to ten, že pokud by tělo nebylo řádně pohřbeno, duše by se nemohla odebrat na místo, které je jí určeno, což je primárně jezero *kačín* a na vesnici by mohly být seslány různé nepříjemnosti (například v podobě sucha či nemoci). Proto jsou pozůstalí do doby odchodu duše vystaveni určitému nebezpečí.⁹⁶

Clews Parsons poukazuje na několik způsobů, jak Zuniové pozůstalé v takovém čase mohli ochránit. Pokud se někdo z těch, kteří s tělem v rámci pohřbu hýbali (zejména tedy ti, jež jej nesli k hrobu) cítil zle, byla jim podána pryskyřice z borovice, která se zapálila, a postižený musel inhalovat její kouř. Pokud umírající někoho „vyděsil“, byl odstřižen pramen jeho vlasů, zapálil se a postižený musel opět vdechovat kouř, který takto vznikl. Prevencí před jakýmkoliv nebezpečím v tomto období tak bylo

---

⁹⁴ Benedictová, 1999: 97

⁹⁵ Cunningham, 1993

⁹⁶ Clews Parsons, 1916: 245-256

hlavně přesné dodržení všech pohřebních náležitostí, na kterých Zuniové vždy velmi lpěli.⁹⁷

Největšímu nebezpečí byli vystaveni vdovci a vdovy. „Přetrvávající smutek a neklid se u nich projevuje vírou, že žijícímu partnerovi hrozí velké nebezpečí. Mrtvá manželka ho může „stáhnout zpátky“, protože se cítí osamělá. Totéž platí, když zemře manžel.“⁹⁸

Když některý člen společnosti umíral (bez ohledu na pohlaví nebo věk) bylo pro něj házeno jídlo do ohně v domě a sousto se mu vložilo také do úst, neboť šlo o poslední pokrm.⁹⁹ Dvojitá podoba poskytnutí jídla, zde má evidentně své opodstatnění. Na jedné straně je dáno přímo umírajícímu, tedy fyzicky existujícímu členovi společnosti, kterého všichni, kdo se účastní pohřebních příprav i obřadu, znali, na druhé je to jeho duši, když je házeno do ohně (protože tím získá duše jeho spirituální podstatu). Můžeme na to pohlížet jako na jeden z přechodových rituálů, kdy mrtvý odchází ze společnosti živých, aby se následně připojil ke společnosti duší na západě. Než se tam ale dostane, čeká ho ještě dlouhá cesta. Jídlo zde tedy může zastupovat i součást vybavení mrtvého na tuto cestu.

Jakmile nastala smrt, byli k mrtvému povoláni všichni příbuzní, aby mohly začít pohřební přípravy. Nejprve byla mrtvému zavřena ústa a oční víčka a také se mu masírovala oblast břicha, což mělo za účel nikoliv poslat duši na onen svět, ale naopak ji pozdržet zde.¹⁰⁰ Může se zdát, že to odporuje již řečenému. Pozůstalí ale nechtěli držet duši mrtvého ve své blízké přítomnosti navždy. Skutečná podstata se podle mého názoru nachází v tom, že duše musí opustit vesnici v určenou dobu a pozůstalí chtějí těmito akty její odchod pouze zpomalit, nikoliv ji zadržet úplně. Cílem bylo tedy opět dodržet přesnou rituální sekvenci, která je daná.

Tělo bylo následně omyto, matkou (*an wowa*) otce zemřelého nebo zemřelé a jeho sestrou (*an kuku*). V případě, že by se tak nemohlo stát, byly by zastoupeny jinými ženami otcova klanu.¹⁰¹ Mrtvý byl oděn do nejlepšího každodenního oblečení, který vlastnil – muži do bílé košile a kalhot, ženy do plátěných šatů a černého vlněného šálu. Každý mrtvý byl navíc oblečen do oděvu tradičního pro svou skupinu – v případě mužů do ceremoniálního kostýmu *kačín*, tedy do bílého prošivaného kiltu a také osobní

⁹⁷ Clews Parsons, 1916: 254

⁹⁸ Benedict, 1999: 92

⁹⁹ Clews Parsons, 1916: 251-254

¹⁰⁰ Clews Parsons, 1916: 251

¹⁰¹ tamtéž

masky, pokud ji vlastnili. Kněží byli pohřbeni s nabarveným obličejem a čelenkou válečníka (můžeme najít modifikace podle jednotlivých kultů).¹⁰² Rozdílnost v odění mrtvého byla podle mě velmi úzce svázána s rozdělením mrtvých do jednotlivých skupin na onom světě.

Tak jako byla úloha omývání přisouzena výhradně ženskému pohlaví, pohřbívání, k němuž dochází do uplynutí doby jednoho dne od smrti, naopak náleželo pouze mužům, tentokrát bratrům otce a pokud to nebylo možné, zastoupili je libovolní muži klanu. Ti, kteří měli za úkol vyhloubit hrob, tak činili bosí. Na samotný obřad pohřbení těla neměly ženy přístup. Výjimku tvořila pouze *an wowa*, babička mrtvého dítěte, která jej sama odnesla na hřbitov. Rodiče se však nikdy nesměli svého mrtvého potomka dotknout.¹⁰³

Tělo bylo zabaleno do příkrývky, ale obličej musel zůstat odkryt. Mrtvý byl uložen do vyhloubeného hrobu s hlavou směřující k východu, což je poloha, která je určena pouze mrtvým. Proto Zuniové takto nikdy nespali, a pokud dítě přece jen usnulo s hlavou směrem k východu, bylo tázáno, proč chce spát tak, jako se ukládají mrtví. Důvodem pro přesnou orientaci je směr, neboť pokud by se mrtvý posadil nebo si stoupl, přímo by čelil Kóthluwalawě, místu kam se za několik dní jeho duše odebere.¹⁰⁴

Představa Zuniů je taková, že duše zůstává po dobu čtyř dnů ve vesnici, což je také období kdy všichni drží smutek. Dveře domu, kde mrtvý bydlel, zůstávaly během celého truchlení otevřené, aby mohl mrtvý libovolně procházet, kudy chtěl, a všichni jeho stávající obyvatelé nesměli provozovat obchod.¹⁰⁵

Zármutku samozřejmě nemohou zcela uniknout ani Pueblané. „Smrt blízkého příbuzného je nejtěžší ranou v životě. Smrt ohrožuje soudržnost skupiny, způsobuje převratné změny, zvláště když zemřela osoba dospělá, a u pozůstalých často vyvolává pocit osamělosti a hlubokého smutku. Pueblané jsou v podstatě realisté a nepopírají, že prožívají smutek. Ale v truchlení po blízkém příbuzném nevidí příležitost, při které by se mohli předvést před ostatními, ani situaci nevidí v nejčernějších barvách (...). Úmrtí považují za opravdu velikou ztrátu. Ale do detailu vypracované techniky stanoví, co

¹⁰² BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na www: <<http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>>

¹⁰³ Clews Parsons, 1916: 252-253

¹⁰⁴ tamtéž

¹⁰⁵ tamtéž

dělat, aby smutek rychle ustoupil a byl co nejmenší. Truchlícímu zdůrazňují, že je třeba zapomenout.¹⁰⁶

Po uplynutí této přesně vymezené doby pro smutek se pohřbil nebo spálil majetek mrtvého na přesně stanoveném místě na břehu řeky (pokud za svého života nerozhodl zesnulý jinak, například některé z předmětů darovat), o níž se věří, že zanesou předměty k duši do Posvátného jezera *kačin* na západě. Některé předměty vyšší hodnoty nebo s užším spojením s mrtvým se pohřbívaly přímo s jeho tělem. Obzvláště to platí zejména pro obřadní masky, které nosí tanečníci při ceremoniálech.¹⁰⁷

Po uplynutí čtyř dnů od smrti se stalo jméno zesnulého tabu, pouze děti občas hovořily o svých zesnulých prarodičích, ale jména se nikdy nevyslovovala.¹⁰⁸ Důvodem pro tabuizaci byla zřejmě představa o připojení mrtvého mezi *kačiny*, předky, kteří nebývají nikdy osloveni po jednotlivcích, což dokládá i Hultkrantz: „Vzhledem k takovému uctívání předků se zdá být podivné, že jméno zesulé osoby je tabu. Lze to vysvětlit tím, že zesnulý, jenž se stal tabu kvůli své nebezpečnosti, ztratí individuální identitu a stane se součástí velké masy duchů *kačin*. Když se Zuniové obrací v modlitbách ke *kačinám* a odhazují jim obětní jídlo do Široké řeky západně od města (řeka prý jídlo zanesou do posvátného jezera, kde *kačiny* bydlí), obrací se k předkům jako k celku, ne jako k jednotlivcům.“¹⁰⁹

Ve srovnání s pohřbem z roku 1988, jak jej zaznamenal Cunningham¹¹⁰, lze nalézt hned několik proměn pohřebního ritu a zvyklostí, které mu předcházejí. V daleko větší míře je zde vidět prolínání tradiční zunijské kultury s křesťanstvím. Hlavní ceremoniál se koná často v kostele, odkud je pak tělo uložené v rakvi přeneseno na jeden ze zunijských hřbitovů v rezervaci. Během pohřbu se pronášejí vedle tradičních zunijských modliteb i ty křesťanské.¹¹¹

Hrob je směřován od východu na západ, ale tělo nemusí být nutně směřované tak, aby čelilo západu (Cunningham v tom spatřuje opět vliv křesťanství).¹¹²

¹⁰⁶ Benedict, 1999: 91

¹⁰⁷ Clews Parsons, 1916: 252-253

¹⁰⁸ Clews Parsons, 1916: 254

¹⁰⁹ Hultkrantz, 1996: 131

¹¹⁰ Cunningham, 1993: 179-193

¹¹¹ tamtéž

¹¹² tamtéž

Patrně největší změnou, kterou vnější pozorovatel může zaznamenat je, že pohřeb již není v dnešní době striktně vymezen pouze mužům, nebo těm, kdo přinesou rakev. Účastní se ho kdokoliv bez ohledu na pohlaví nebo věk, tedy i děti.¹¹³

Změny postihly také naložení s předměty, které mrtvému patřily. Z Cunninghamovy zkušenosti vyplývá, že rituál zakopání či spálení majetku zesnulého, kterým se dříve zakončovaly čtyři dny smutku, se již nepraktikuje. Do rakve se umístí pouze ty předměty, které jsou spjaté výhradně se zesnulým. Zejména jsou to samozřejmě potřeby pro ceremoniální tance, včetně masky, pokud zemřelý nějakou vlastnil. Je to ze zcela stejného důvodu, jako tomu bylo dříve - aby se duše mohla vrátit prostřednictvím tanečníků. Nově se mohou do hrobu přiložit také předměty, které pochází z jiných končin a nebyly vytvořené Pueblany¹¹⁴ (což bylo v dřívějších dobách v rozporu se zunijskými tradicemi¹¹⁵). Jak již bylo uvedeno, mrtvý by měl dostat příkrývku nebo šál, což se dodržuje i dnes, ale s tím rozdílem, že již nemusí nutně pocházet od příbuzných z otcova klanu. Poté, co je hrob zasypán a je na něm navršena hlína se na něj položí náhrobek, často obsahující jméno, datum narození a úmrtí dané osoby.¹¹⁶ V popisech tradičního zunijského pohřbu jsem nic podobného nenašla a soudím tak, že jde opět o prvek, který byl převzat z křesťanství.

Před zasypáním rakve hlínou by měl každý z přítomných poskytnout mrtvému tradiční kukuřičné jídlo, které je připravené vedle rakve. Činí tak velice přesným způsobem, kdy ruku, v níž má onen pokrm, obkrouží kolem své hlavy, vhodí do hrobu a pronese modlitbu, aby duše našla cestu mezi své a pozůstalí žili dlouze a ve zdraví. Není to však poslední jídlo, které je mrtvému poskytnuto. Čtyři dny po pohřbu je uspořádána hostina sestavená z tradičních zunijských kukuřičných jídel, z nichž je mrtvému obětováno. Pronesou se poslední modlitby za jeho duši a zesnulý je nabádán, aby byl tím, čím teď má být – duší, která musí jít do nové společnosti, protože mezi živými už nemůže déle setrvat. V tento den také zůstávají otevřené dveře domu, kde zesnulý žil, aby mohl pokojně odejít. Tím je celý obřad rozloučení se s mrtvým ukončen.¹¹⁷

---

¹¹³ tamtéž

¹¹⁴ tamtéž

¹¹⁵ Clews Parsons, 1916: 253

¹¹⁶ Cunningham, 1993: 179-193

¹¹⁷ tamtéž

I přes značné zjednodušení celého obřadu, které ze srovnání vyplývá, a výrazné projevy vlivu křesťanství v jeho průběhu, však lze říci, že smrt má stále pro Zunie stejný smysl, jako tomu bylo dříve a lze jej shrnout ponaučením, které uzavírá mýtus o Dívce z Mátsaki a to, že smrt je v podstatě dobrá, neboť kdyby nikdo nezemřel, byla by země brzy přeplněná lidmi, kteří by hladověli a válčili mezi sebou.¹¹⁸

Zuniové se smrti snaží „nepřipisovat větší význam, než je nezbytné. Pohřební obřady jsou u nich ve srovnání s ostatními kulturami nejprostší a nejméně dramatické.“¹¹⁹ Slouží tak především k rozloučení se s členem společnosti, který se musí připojit k předkům.

Pohřební rituál má z mého pohledu kolektivní charakter stejně jako dříve. To je zřetelně vidět nejen v tom, že jsou k mrtvému svoláni všichni jeho příbuzní a známí, aby se mohli ceremonie účastnit, ale také společně obětují mrtvému, což se opakuje také po uplynutí čtyř dní od smrti, kdy se pozůstalí společně účastní hostiny a kdy je také oficiálně ukončena doba smutku za mrtvého. I dříve, kdy se samotného uložení těla do země mohli účastnit jen dospělí muži, se ženy účastnily jak pohřebních příprav, tak obětování pokrmu mrtvému. Každý tak měl svou úlohu, kterou přispívá k celému obřadu, podobně jak bylo uvedeno u společnosti maskovaných tanečníků. Podle Cunninghamovy zkušenosti se toto rozdělení úloh z dnešní společnosti Pueblanů spíše vytrácí, ale přesto se jej účastní celá společnost, kterou zesnulý znal. Chybou by podle mého názoru bylo myslet si, že tím, jak mrtvý podle představ kmene opustí skupinu pozůstalých, je od ní navždy definitivně oddělen, jelikož kult předků je u Zuniů velmi rozšířen, čemuž odpovídá i jeho rozpracování, jak jsem již poukázala v kapitole věnované náboženství.

3.4.3 Cesta duší na onen svět a jejich dělení

Hlavním zdrojem informací o představách Zuniů, týkajících se osudu duše po smrti, její cesty na onen svět i jejího pobytu zde, jsou zejména mýty a příběhy, které byly ve velké míře zaznamenávány badateli od konce 19. století. Mnoho autorů, ze kterých v této práci čerpám, na mýty přímo odkazuje. I tato práce se tak pokouší čerpat z příběhů, ve kterých se otázka smrti a posmrtného života objevuje.

---

¹¹⁸ Cushing, 1901: 34

¹¹⁹ Benedictová, 1999: 92

Jak již bylo naznačeno, mrtví, nebo lépe řečeno jejich duše, nepřebývají v nebi, ale čtvrtého dne po smrti se odeberou směrem do míst pod posvátným jezerem, které se nachází, směrem na jihozápad ve vzdálenosti přibližně 65 mil od zunijského puebla.¹²⁰ Cesta je to dlouhá a terén náročný, ovšem jak uvádí příběh o dívce z Mátsaki, tak jak jej převyprávěl Frank Hamilton Cushing, pro duši je překonat překážky, které se na cestě vyskytují, velmi jednoduché. Cesta je stejná pro všechny duše. Podle představ vede přímou linií mezi Zuni a posvátným jezerem, přičemž duše cestuje patrně pouze v noci.¹²¹

Ruth Bunzelová poukazuje na větší rozmanitost v rámci posmrtného světa a to podle jednotlivých kultů. Pouze ti, kteří jsou úzce spojení s kultem kačín, tedy členové *kotikan:e* (společnosti *kačín*), a zejména jeho funkcionáři a vlastníci masek, si mohou být jistí vstupem do vesnice *kačín*. Ti, kdo byli za svého života v úzkém spojení se zvířecími bohy, se k nim po smrti připojí v jejich domově na východě v Ci'papolimě. Kněží se připojí k U'wanami.¹²² Podobnou rozmanitost určení místa na onom světě, nabízí i u Hultkrantz: „Členové kněžstva deště se přidávají k *uwanammi* a vážení členové dalších kněžstev a společenství se připojí ke svým příslušným ochráncům z jiného světa.“¹²³ Elsie Clews Parsons navíc o rozdělení duší po smrti uvádí, že představitelé koko nebo bohů žijí odděleně – ve čtyřpatrové budově na svahu kopce¹²⁴.

Mnoho badatelů, kteří v oblasti Zuniů prováděli výzkum, se shoduje na tom, že přístup do vesnice *kačín* je tedy značně omezen. Áke Hultkrantz například uvádí následující: „Do vesnice *kačín* mohou patrně vstoupit pouze ti, kteří byli za svého života členy společenství *kačín* a zejména ti, kdo v něm plnili funkce a měli své vlastní masky. (...) není vždy jasné, co se stane s ženami a dětmi.“¹²⁵ O něco dále si však autor poněkud protiřečí: „Manželé (pokud spolu dobře vycházejí) spolu žijí ve vesnici *kačín*, ale existují pochybnosti o tom, zda se k nim mohou přidat jejich zesnulé děti. Někdy se říká, že ty se promění ve vodní zvířata.“¹²⁶ Pokud bych tedy měla brát v úvahu obě tyto citace, pak by zřejmě platilo, že duše mužských příslušníků společenství maskovaných tanečníků se mezi předky, kteří sídlí pod posvátným jezerem, dostanou zcela určitě. Na základě Hultkrantzova textu lze jen odhadovat, že ženy sem mohou být přivedeny

¹²⁰ Clews Parsons, 1916: 250

¹²¹ Cushing, 1901

¹²² BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na [www: <http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>](http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm)

¹²³ Hultkrantz, 1998: 130

¹²⁴ Clews Parsons, 1916: 250

¹²⁵ Hultkrantz, 1998: 130

svými manžely, kteří byli příslušníky společnosti tanečníků (neboť, jak jsem již uvedla, v průběhu dětství a dospívání je do ní iniciován každý Zuni mužského pohlaví). Přesto však u Zuniů nalezneme několik mýtů a příběhů, v nichž se do světa mrtvých dostává duše ženy sama, bez toho, aby měla jako průvodce manžela, nebo někoho jiného. Podobně tomu bylo u posledního příběhu, který je uveden ve třetí kapitole.

Pokud budeme považovat osud duší žen po smrti za komplikovaný a nejasný, v případě dětí se zdá být ještě složitější. Dle výše zmíněné Hultkrantzovy citace se děti promění stejně jako v příběhu o původu smrti v nejrůznější vodní zvířata.¹²⁷ Jak přesně by k tomu mělo dojít, však autor neuvádí. Důvodem, proč by se ženy a děti nemohly dostat mezi ostatní duše je zřejmě skutečnost, že neprošly iniciací mezi společnost *kačín*, která je s předky tak úzce svázaná. To ostatně uvádí i Ruth Bunzelová, ačkoli odkazuje na pověsti, které se často zmiňují o tom, že se zde nezasvěcení připojí ke svým manželům. Uvádí také, že děti byly dříve pohřbívány v domech, protože si lidé mysleli, že by neměly místo, kam by mohly jít, a proto je chtěli mít v okolí svého domu.¹²⁸

Nepodařilo se mi najít žádné zmínky o duších, které do jezera *kačín* (nebo do jiného posmrtného světa) po své smrti nedorazily. Buď je jejich osud pro Zunie nejasný natolik, že se jím nezabývají (což by znamenalo, že duše jim již zřejmě nemůže nijak uškodit) nebo zmizí podobně, jako tomu bylo v onom příběhu, když mladík porušil tabu, před nímž ho varovala sova. Celá tato koncepce rozdělení duší má ale podle mého názoru své opodstatnění, neboť duše zde tvoří jeden celek, který má podobnou strukturu, jako jeho pozemský obraz, o čemž se ještě zmíním.

3.4.4 Topografie světa mrtvých

V představách Zuniů tedy patrně existuje více míst, kam se může duše po smrti vydat. Nejvíce zmiňovaná a nejpodrobněji popisovaná bývá vesnice *kačín*, která se, jak jsem již zmínila, nachází jihozápadně od města Zuni pod jezerem. Jméno posvátného jezera je *hä'tin-kaiakwe*, „místo plevelových vod“, a jmenuje se tak z důvodu velkého množství divokých kosatců, které rostou v bažinách kolem břehů. Jezero bývá často označováno také Kóthluwalawa, „taneční vesnice“, které odkazuje k sídlu bohů *kók-ko*,

¹²⁶ Hultkrantz, 1998: 130

¹²⁷ Hultkrantz, 1998: 130

¹²⁸ BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na [www: <http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>](http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm)

„maskovaných tanečníků“.¹²⁹ Jak však ukazují lidové příběhy Pueblanů¹³⁰, do světa, kde přebývají duše, se lze dostat právě skrze Posvátné jezero, na jehož dně se podle mýtu o původu smrti nachází vesnice, kde duše přebývají.

3.4.5 Společnost mrtvých („život“, hierarchie a cyklický návrat)

Už z kapitoly, která se zabývá mýtem o vzniku světa a dalšími příběhy je patrné, že život duší v Kóthluwalawa je šťastný. Nyní se ale pokusím přiblížit, co je jeho náplní, zda mezi dušemi existuje nějaká hierarchie a jak si patrně Zuniové představují cyklické opakování času, které je nastíněno v úvodní části textu.

„O Zuniích je (...) známo, že lpí víc na rituálních maličkostech než na věcech víry a že věnují méně pozornosti otázkám posmrtného života. Jeho poměry, pokud jsou vůbec známy, bývají popisovány dost pozitivně. (...) Zesnulí vedou jako *kačiny* ve své podvodní říši šťastný život. Nosí krásné oděvy a zdobí se korálky a peřím – přesně jako jejich maskovaní lidští představitelé na zemi. Tančí a zpívají a hodují. Pokud si přejí, mohou navštívit své žijící příbuzné. Sem tam za nimi přijdou v podobě mraků.“¹³¹ Takto zachytil zunijskou představu posmrtného života Åke Hultkrantz.

Elsie Clews Parsons v průběhu svých výzkumů zjistila, že podle představ Pueblanů žijí zástupci *kók-ko* nebo bohů odděleně, ve čtyřpatrové budově na straně kopce. Rodiny se v Kóthluwalawě opět sejdou ve stejné podobě, jako tomu bylo na tomto světě. Po smrti není žádných trestů s jedinou výjimkou – narušitele klanové exogamie, kteří se dopustili incestu, čeká v posmrtném světě upálení. Clews Parsons to považovala za vliv španělských katolíků a jejich pekelných ohňů, nicméně Zuniové ji opakovaně tvrdili, že tak se skutečně v Kóthluwalawa stane, pokud tabu bude překročeno.¹³² Je to ukázka velmi konkrétního případu, jak španělské křesťanství formovalo zunijské představy a co se mi zdá ještě důležitější je, že Zuniové tento vliv zcela opomíjí, dokonce si ho ani neuvědomují. Naopak jsou přesvědčení, že jde o jejich vlastní prvek vypořádání se s porušením tabu.¹³³

¹²⁹ Coxe Stevenson, 1898: 35

¹³⁰ Cushing, 1901

¹³¹ Hultkrantz, 1998: 130

¹³² Clews Parsons. 1916: 250

¹³³ Clews Parsons. 1916: 250

„U *kačín* rozeznáváme tři třídy zesnulých. Zaprvé ti, kteří zemřeli nedávno. Tyto *kačiny* mohou nebo nemusí přivolávat déšť. Zadruhé předkové, kteří jsou již nějakou dobu mrtví. Zuniové se k nim modlí za zdraví a přežití, za déšť a dobrou sklizeň kukuřice. Zatřetí jsou to původní *koko* – děti, které se utopily po vynoření – a zřejmě také ti, kteří zemřeli a vrátili se do podsvětí. Někdy jsou všechny tři kategorie označovány výrazem *koko*; někdy lidé rozlišují mezi předky a *kačínami*.“¹³⁴ Na základě tohoto Hultkrantzova zjištění, odvozuji, že mezi mrtvými existuje hierarchie, která se odvíjí zejména z doby, kdy k úmrtí došlo. Určitá hierarchie existuje podle Bunzelové i mezi kněžími, kteří se na onom světě připojí k mase předků, ale zůstávají jednotlivci s vlastními jmény i osobnostními rysy.¹³⁵ Opět jde tedy o určitou snahu držet představu skupin a světa po smrti v takové podobě, v jaké funguje v Zuni. Přesto však platí, co již bylo řečeno, tedy že modlitby i oběti jsou směřovány všem předkům.

V případě reinkarnace nebo transmigrace se badatelé ve svých názorech zcela neshodují. Jak bylo uvedeno výše, v případě dávných předků (z mytického věku) i utopených dětí je Zuniové stále řadí mezi mrtvé, kteří náleží do posmrtného světa. Jelikož se touto skutečností dostupná literatura nezabývá, vysvětluji si to tím, že celý systém je jimi (jejich zkušeností) vytvořen a tento předobraz tak nemůže být zničen. Z koncepce znovuzrození je proto vynechávám.

Několik autorů naznačuje, že mrtví, nezůstávají v Kóthluwalawa. Například Matilda Coxe Stevenson uvádí, že přestože mrtví do Kóthluwalawa odcházejí, nezůstávají zde, ale pokračují po cestě do *Áwitäntehula*, Čtvrtého světa, odkud vzešli. Stále se nicméně vrací zpět do Kóthluwalawa. Zesulí Pueblané se stanou tvůrci deště, a řídí se pak příkazy, které jim dává rada bohů.¹³⁶ Hultkrantz však tento koncept dále rozvíjí tím, že mrtví mohou znovu zemřít a s tím sestoupí do nižšího patra podzemí, což se opakuje do chvíle, než se dostanou až do Čtvrtého světa, z něhož se vynořili předkové. Poté dojde k transmigraci a mrtvý se promění v takové zvíře, které vystihuje povahu a jednání, jaké měl za svého života.¹³⁷ Hultkrantz tak nabízí možnost, která lépe zapadá do zunijských představ o neustálém opakování dle mytického vzoru.

Důvodem, proč se opětovným znovuzrozením zabývá tak málo badatelů vychází podle mého názoru z představ Pueblanů, kdy se mrtvý stává přístupem do společnosti

¹³⁴ Hultkrantz, 1998: 129-130

¹³⁵ BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28]. Dostupný na [www: <http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>](http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm)

¹³⁶ Coxe Stevenson, 1898: 40

¹³⁷ Hultkrantz, 1998: 131-132

duší součástí masy předků a pro pozůstalé ztrácí svou individualitu. Jejich osudy jako jednotlivců se proto již nezabývají.

Pro posmrtný život u Zuniů je tedy velmi zásadní především představa struktury tamní společnosti, která je velmi podobná světu živých. Duše mrtvých se zde sjednocují do jednotlivých skupin, od tvůrců deště po kulty, které se sice mohou určitým způsobem vůči ostatním vymezovat (tak jako například skupina představitelů bohů), nicméně dohromady vytváří harmonickou až ideální verzi společnosti žijících. Zuniové kladou velký důraz zejména na soudržnost rodinných vazeb, které přetrvávají i po smrti.

Závěr

V úvodu této práce uvádím, že představy o smrti spolu s rituály, které ji provázejí, určitým způsobem reflektují společnost, ve které se objevují. To je viditelné zejména v poslední kapitole, kde se jednotlivým představám o smrti, posmrtném životě i rituálům věnuji nejvíce.

Celý posmrtný svět, kam duše zesnulých v představách Zuniů cestují, je svým způsobem obrazem společnosti žijících. Co se týká problematiky podmínek přístupu a zařazení se mezi předky, kterou jsem se zabývala podrobněji ve 4. kapitole této práce (3.4), názory, že se do posmrtného světa mohou dostat pouze členové společnosti maskovaných tanečníků a kněží se mi na základě zjištěného jeví opodstatněná. Jsou to totiž právě oni, kdo měli za života nejbližší přístup k předkům a po smrti je tomu stejně.

Pokud však toto rozdělení opominu (neboť v tradici Zuniů nemá pevné a nevyvratitelné místo, jelikož se objevují různé názory na to, které duše se smějí k předkům připojit, jak ostatně ukazuje podkapitola 3.4.3), v představách Zuniů se zde duše opět setkají se svými blízkými a utvoří zde opět klany a rodiny se stejně silnými vazbami, jako tomu bylo na tomto světě.

Nejsou to navíc jen rodiny, které se zde znovu spojí, ale také veškeré společnosti a kultury. Ty sice již na onom světě nemají potřebu vykonávat totožné obřady, jako tomu bylo za života jejich členů, nicméně celkovou strukturu společnosti zemřelých dotváří. V posmrtném světě tedy funguje velmi podobná organizace společnosti. Důraz na kolektivitu a soudržnost je u duší možná ještě větší, nežli je tomu u živých, neboť není rozlišováno mezi individuálními předky, ani v případě jejich nedávné smrti. Všichni, kteří odešli do světa Kóthluwalawa jsou pro ně již součástí celistvé společnosti předků. Jde tedy o jakýsi ideální obraz společnosti, která je naprosto soudržná.

Mezi dušemi sice existuje určitá hierarchie, ale stejně jako na zemi není vázaná na větší pravomoci některých duší vůči ostatním. Podobně jako se v rodině těší starší členové (zejména ženy) větší úctě, Zuniové si uvědomují i přes vnímání předků jako celku jejich hierarchii. Ti nejstarší jsou schopni přinést více deště (nebo také seslat na společnost živých větší hněv, v případě, že jim není projeována dostatečná úcta v podobě obětí a modliteb), nežli je tomu u předků, kteří společnost Zuni opustili teprve nedávno. Přesto je však velmi důležité, že při modlitbách se obracejí na celou skupinu předků, nikoliv pouze na ty nejstarší, kteří jsou z nich ti nejmocnější. Myslím, že v podobném smyslu by se dal vysvětlit také nejistý osud žen a dětí po smrti, neboť

nejsou tvůrci deště a tím tak nespádají do velké jedolité skupiny předků, kteří dešťotvůrci jsou.

Také oběti jsou poskytované předkům jako jednotnému celku, neboť pro Zunie nemají, žádnou individuální podobu a význam. Velmi podobně funguje hierarchie i v případě kněží. Hlavním je zde i přes tyto různé společenské vrstvy, mezi něž se mrtví řadí, splynutí každé jedné duše se společností předků, do které se mrtví dostávají v Kóthluwalawa stejně, jako je tomu u Zuniů na tomto světě.

Posmrtný svět v zunijské podobě není rozdělen na svět pro duše, které konaly za svého života na zemi skutky dobré a na svět duší, jež konaly zlo nebo snad nedodržovaly zásady společnosti. V Zunijském světě chybí rozlišování mezi dobrem a zlem v rámci univerza. Zuniové jsou si sice přítomností zlého vědomi, ale pouze v případě jednotlivých činů a jejich důsledků (jako to bylo v případě čarodějnictví). Tato společnost navíc velmi důrazně odsuzuje jakékoliv projevy násilí vůči ostatním (proto se také Zuniové účastnili bojů proti dobyvatelům mnohem méně než jejich sousedé). Proto neexistuje pro Zunie rozdělení světů posmrtného světa podle konání duše za života a neobjevují se zmínky ani o tom, že by byli mrtví trestáni, za své špatné pozemské chování. Tato představa tak typická pro křesťanství zde zcela chybí, jelikož se žádný vzor neobjevuje ani ve společnosti samotné. Zuniové sami nemají instituce, které by měly za úkol trestat. Obraz posmrtného světa se ovšem společně s rostoucím vlivem křesťanství proměňuje (například v případě zmínek o upálení pro ty, kteří se dopustili incestu).

Mrtví jsou ztělesňováni maskovanými tanečníky. Zdá se mi přirozené, že předci pro Zunie mají stejné vzezření jako jejich představitelé v pozemském světě, neboť podle tradice bylo samotnými kačiny budoucím tanečnickům řečeno, jakou podobu mají mít, aby je mohli ztělesňovat a připomínat tak jejich přítomnost a sounáležitost, kterou i přes svou fyzickou nepřítomnost s živými mají.

Představy posmrtného světa neodráží pouze společnost, ale i pueblo, v němž Zuniové žijí. Duše po smrti cestují do místa na dně posvátného jezera kačín, které je velmi podobně uspořádané, jako město, v němž Zuniové žijí. Jeho nejlepší popisy lze nalézt v mýtech. Je vystavěno jako pueblo Zuni a tvoří ho stejné stavby podobné původním obřadním kivám - podle tradice je přímo jeho vzorem.

Společnost a její organizace se odrážejí také v průběhu pohřebních příprav a rituálů. Jednak jsou vždy vykonávány kolektivně celou společností, kam zesnulý patřil (není to pouze nejbližší rodina, ale celý klan, a všichni, kdo zesnulého znali) – každý

zde má svou úlohu. Ti co se neúčastnili příprav, se účastnili pohřbu a naopak, všichni se účastní smutku, hostiny na rozloučení se s mrtvým atd. O přípravu těla se starají ženy. Důvod vidím ve skutečnosti, že jsou to právě ony, kdo se stará o celou domácnost a její členy – připravují pokrmy, starají se o děti, hospodaří s majetkem, který patří celé rodině atd. Mužům naopak náleží pohřbení těla a předmětů patřících mrtvému, což se zdá být přirozené, jelikož jejich hlavním úkolem ve společnosti (vedle obětování bohům, modliteb a účasti na tancích maskovaných předků) je zemědělství, práce s půdou. Dělná práce je tak obsažena i v rámci pohřebních rituálů.

Toto shrnutí tak odpovídá cíli A, který jsem si na počátku vytyčila, čehož se mi podařilo dosáhnout také rozčleněním práce na jednotlivé kapitoly, v nichž se zabývám popisem jednak samotných zunijských představ ve vztahu k jejich společnosti, tak i podmínkami, které tyto představy mohly v průběhu dějin formovat.

Co se týče doplňujících otázek u cíle B, první z nich jsem již zodpověděla v části 3.4.1 – tedy, že smrt není Zunii vnímána jako konec existence jedince v absolutním významu slova. Je pouze přechodovým stavem do další etapy cesty duše, čímž je zajišťováno znovuobnovování společnosti, její revitalizace.

Na to tak navazuje zodpovězení druhé otázky, kterou jsem si v úvodu položila. V jednotlivých kapitolách této práce jsem se snažila na soudržnost společnosti zaměřit zvláštní pozornost a stanovená otázka se mi do jisté míry potvrdila. Zuniové obecně individualitu spíše potlačují, jedinec je především součástí skupiny. To se odráží při pohřebních rituálech, kterých se účastní všichni členové společnosti. Jelikož by mohla smrt soudržnost společnosti ohrozit, mají Zuniové velmi propracovaný systém, jak toto ohrožení eliminovat, což velmi dobře ukazuje přístup k projevům smutku, který je držen opět celou společností. Ke kolektivitě odkazuje také společnost duší na onom světě, jelikož zde v představách Zuniů vytváří obdobný rámec, jako je tomu ve světě pozemském.

Mým závěrem tak je, že se kmen Zuni snaží svým přístupem ke smrti i samotným pojetím zásvětlí udržet strukturu společnosti, která je značně kolektivního rázu, z čehož plyne také zachování vesmírné harmonie, což je pro jejich smýšlení o existenci sebe sama klíčové.

Summary

My conclusion is that the Zuni tribe seeks in its approach to death and conception of afterlife itself to keep the structure of society that is highly collective nature, which also implies the maintenance of cosmic harmony, which is pivotal for their opinion about the existence of themselves. Death is not perceived as the end of existence in the absolute meaning of that word among Zuni. It is only a transition state to the next stage of the journey of the soul. That provides the revival of the society, its revitalization.

Použitá literatura

Knihy:

BENEDICTOVÁ, Ruth. *Kulturní vzorce*. 1. vydání. Praha: Argo, 1999. 223 s. ISBN 80-7203212-7

COPANS, Jean. *Základy antropologie a etnologie*. 1. vydání. Praha: Portál, 2001. 128 s. ISBN 80-7178-385-4

CUNNIGHAM, K.. The People of Rimrock Bury Alfred K. Lorenzo: Tri-Cultural Funeral Practice. In MEYER, R.E. *Ethnicity and the American Cemetery*. Bowling Green State University: Popular Press 1993, s. 173-192. ISBN 978-087972601

CUSHING, Frank Hamilton. *Zuni folk tales*. New York and London: G.P. Putnam's Sons, The Knickerbocker Press, 1901. s. 474

CUSHING, F.H., Green, J. *Zuni: Selected Writings of Frank H. Cushing*. University of Nebraska Press, 1981. s. 449. ISBN 0-8032-7007-0

DAVIES, Douglas J. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. 186 s. ISBN 80-7207-628-4

ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu*. Praha: ISE, 1993. 104 s. ISBN 80-7298-037-8

FRISBIE, Theodore. Zuni. In *Encyclopedia of World Cultures*, 1.vydání. New York : Macmillan, 1991. s. 396-400. ISBN 978-0816118083

GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 201 s. ISBN 80-7106-178-6

HULTKRANTZ, Åke. *Domorodá náboženství Severní Ameriky: síla vizí a plodnosti*. Praha: Prostor, 1998. 193 s. ISBN 80-85190-77-X

LÉVI-STRAUS, Claude. *Příběh Rysa*. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995. 320 s. ISBN 80-202-0582-9

LÉVI-STRAUS, Claude. *Strukturální antropologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 2006. 374 s. ISBN 80-7203-713-7

LÉVY-BRUHL, L. *Myšlení člověka primitivního*. 1.vydání. Praha: Argo, 1999. 362 s. ISBN 80-7203-243

MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999. 267 s. ISBN 80-85850-53-2

Elektronické zdroje:

BUNZEL, Ruth. *Introduction to Zuñi Ceremonialism*. [online]. [cit. 2012.04.28].

Dostupný na www: <<http://www.sacred-texts.com/nam/zuni/bunzel/zunirel.htm>>

CLEWS PARSONS, Elsie. A few Zuni Death Beliefs and Practices. *American Anthropologist, New Series*, 1916, vol. 18, no.2, s. 245-256 [cit. 2012.04.28]. Dostupné

z www: <<http://www.jstor.org/stable/660603?origin=JSTOR-pdf>>

COXE STEVENSON, Matilda. Zuñi Ancestral Gods and Masks. *American Anthropologist*, 1898, vol. 11, no. 2, s. 33-40 [cit. 2012.04.28]. Dostupné z www:

<<http://www.jstor.org/stable/658737?origin=JSTOR-pdf>>

CUSHING, Frank Hamilton. A Zuñi Folk-Tale of the Underworld. *The Journal of American Folklore*, 1892, vol. 5, no. 16, s. 49-56 [cit. 2012.04.28]. Dostupné z www:

<<http://www.jstor.org/stable/533449?origin=JSTOR-pdf>>

CUSHING, Frank Hamilton. Outlines of Zuni Creation Myths. In *The Thirteenth Annual Report of the Bureau of Ethnology*, 1896. Washington: Government Printing Office. S. 325-447 [cit. 2012.04.28]. Dostupné z www:

<<http://archive.org/stream/cu31924104094002#page/n7/mode/2up>>